

## РОЗДІЛ 3

### ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Галів М.Д.

#### ВСТУП

Зі здобуттям незалежності держави Балтії – Литовська Республіка, Латвійська Республіка та Естонська Республіка – здійснили цілеспрямоване відновлення та модернізацію систем військово-патріотичного виховання і початкової військової підготовки молоді, спираючись на довоєнні традиції міжвоєнного періоду. Відновлені організації та інституції, які функціонували ще до Другої світової війни (зокрема стрілецькі, скаутські та молодіжні оборонні структури), були адаптовані до сучасних умов і інтегровані у концепцію всеохоплюючої (тотальної) оборони. Особливістю балтійської моделі є поєднання державної політики у сфері національної безпеки з діяльністю громадянського суспільства, що проявляється у функціонуванні добровільних молодіжних організацій оборонного спрямування.

Значну увагу у країнах Балтії приділяють початковій загально-військовій підготовці підлітків і юнацтва, яка реалізується як у межах формальної освіти (шкільні курси, інтегровані програми громадянської та оборонної підготовки), так і через позашкільні форми – діяльність молодіжних організацій, що часто мають скаутський характер із виразним національно-патріотичним змістом. У Литві це, зокрема, діяльність Литовського стрілецького союзу, у Латвії – організацій Jaunsardze, в Естонії – Kaitseliit і пов'язаних із нею молодіжних структур «Noored Kotkad» та «Kodutütred». Їх функціонування забезпечує системне формування у молоді базових військових навичок, громадянської відповідальності, лідерських якостей і готовності до участі в обороні держави.

Посилення уваги до цієї сфери безпосередньо пов'язане з безпековими викликами, зумовленими агресивною політикою Російської Федерації на пострадянському просторі. Після 2014 р., а особливо в умовах повномасштабної російсько-української війни, країни Балтії значно активізували розвиток систем підготовки

населення до національної оборони. Це проявилось у розширенні державної підтримки молодіжних оборонних організацій, удосконаленні навчальних програм, а також у впровадженні нових підходів до інтеграції військово-патріотичного виховання в освітній простір.

У цьому контексті досвід країн Балтії становить значний науковий і практичний інтерес для України. Він демонструє ефективні моделі поєднання державної політики та громадських ініціатив у сфері доармійської підготовки, механізми формування оборонної свідомості молоді, а також шляхи адаптації історичних традицій до сучасних безпекових реалій. Для України, яка перебуває у стані тривалої збройної протидії російській агресії, вивчення та творче переосмислення балтійського досвіду є особливо актуальним у контексті вдосконалення системи початкової загальновійськової підготовки, розвитку національно-патріотичного виховання та зміцнення загальносуспільної готовності до оборони держави.

Проблематику організації підготовки дітей і молоді до національної оборони розглядали у своїх дослідженнях К. Е. Маккой, Дж. Лю, О. Нафтالی, В. Маккгініс, Дж. Вестхаймер, Т. Сояна, Ч. Ван та К. Журба. Історичні особливості діяльності парамілітарних організацій, орієнтованих на підготовку молодого покоління до національної оборони Латвії, аналізували, зокрема, С. Крея-Гайксте та І. Катане<sup>65</sup>, О. Аболс і Н. Вронська<sup>66</sup>, І. Урич та В. Матусяк<sup>67</sup>. Естонські дослідники досліджували історичні аспекти функціонування парамілітарних організацій, які ставили за мету

---

<sup>65</sup> Kreija-Gaikste S., & Katane I. Theoretical and legal basis of young people's military career in the field of national defence. *Research for Rural Development*. 2020. Vol. 35, P. 288–295; Katane I., & Kreija-Gaikšte S. Ekoloģiskā pieeja jauniešu izglītībā valsts aizsardzības jomā. *Education Reform: Education Content Research and Implementation Problems*. 2022. Vol. 1. P. 18–37. DOI: <https://doi.org/10.17770/er2022.1.6801>

<sup>66</sup> Ābols O., Vronska N. Jauniešu personības veidošanas veicināšana mācību priekšmetos Jaunsardze un valsts aizsardzības mācībā. *Studentu un maģistrantu zinātniskās konferences raksti (Jelgava, 2023. gada 21. aprīlis)*. Jelgava: Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte, 2023. P. 6–11.

<sup>67</sup> Urych I. & Matyasik G. Preparing youth for defence: Socialisation, education, and training of young people in Europe for national security. *Security and Defence Quarterly*. 2022. Vol. 38(2). P. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.35467/sdq/149891>

підготовку молоді до національної оборони. Серед них відзначимо праці таких учених як Т. Ляен<sup>68</sup>, П. Каасік<sup>69</sup>, А. Паюр<sup>70</sup> [25], М. Юрйо<sup>71</sup> [14] Українські дослідники зосереджували увагу на питаннях військово-патріотичного виховання та довійськової підготовки дітей і молоді в країнах Балтії<sup>72</sup>, Україні<sup>73</sup>, а також у Китайській Республіці (Тайвань)<sup>74</sup>.

---

<sup>68</sup> Lään T. (Comp.). *Kolmas Algus Kaitseliit 1990–1993*. Tallinn: Neptur Grupp OÜ, 2010. 104 lk.

<sup>69</sup> Kaasik P. *Kaitseliit ja selle likvideerimine. Sõja ja rahu vahel II: Esimene punane aasta*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2010. Lk. 321–352.

<sup>70</sup> Pajur A. *Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934*. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 1999. 340 lk.

<sup>71</sup> Jürjo M. *Kaitseliidu ajalugu 1924–1940*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2023. 640 lk.

<sup>72</sup> Галів М., Бурдяк Р. Початкова загальновійськова підготовка в Литовській Республіці (початок ХХІ ст.): роль Литовського Стрілецького Союзу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 88. Том 1. С. 25–38; Шаравара Т. Початкова військова підготовка та особливості національно-патріотичного виховання в країнах Балтії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89. Том 2. С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-7>; Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? *Реанімаційний пакет реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-ukrainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/>; Александров М. Є. Адміністративно-правове регулювання процесів національно-патріотичного виховання: досвід Латвії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/39/1.pdf>

<sup>73</sup> Галів М., Свйонтик О. Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок*. 2023. № 3 (211). С. 25–31. DOI: [10.24919/2308-4634.2023.277194](https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277194); Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86. Том 1. С. 29–40; Дворянин П., Галів М., Волошин О. Початкова військова підготовка молоді в умовах російсько-української війни: за матеріалами українських ЗМІ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89. Том 1. С. 18 – 29. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-3>

<sup>74</sup> Галів М., Ільницький В. Початкова військова підготовка у Китайській Республіці (Тайвань) на початку ХХІ ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 91. Том 1. С. 31–40.

## 1. Громадсько-державний характер передармійської підготовки молоді в Литовській Республіці

У Литві за підтримки держави активно діє Литовський стрілецький союз (Lietuvos šaulių sąjunga) (далі – ЛСС). Організація була створена 1919 р. і згодом стала частиною руху «лісових братів». Відновлення ЛСС відбулося у 1989 р. Вже через два роки – у січні 1991 р. – стрільці обороняли парламент країни під час спроби радянського режиму зупинити рух країни до незалежності. Відповідно до законодавства, ЛСС є третьою ланкою оборони Литви після добровольчої Національної гвардії та Збройних сил. На 2020 р. 11 тис. стрільців були об'єднані в 10 полків, серед них багато відставних військових та учасників бойових дій. Значну частину (від 50 до 70%) ЛСС становлять підлітки і юнаки 11–18 років у складі молодіжної структури «Юні стрільці»<sup>75</sup>.

Юні стрільці проходять підготовку за чотириетапною програмою, яка базується на прикладі кадетських військ Сполученого Королівства<sup>76</sup>. Під час кожного етапу молоді люди здобувають теоретичні та практичні знання – основи військової справи, історію Литви, лідерство, громадянську позицію, здоровий спосіб життя, домедична допомога, орієнтування на місцевості. Після успішного складання іспиту на здобуття навичок вони отримують сертифікат та нашивку. Курси для юних стрільців проводяться в школах та частинах Збройних сил Литви, тому молодь має чудову можливість ознайомитися з військовою службою. З 2002 р. юні стрільці та школярі активно беруть участь у таборах, організованих ЛСС. Під час таборування молодь бере участь у пізнавальних походах історичними місцями Литви, набуває різних практичних навичок: кемпінгу, виживання на природі, знайомиться з елементами воєнного часу. Табори організовуються спільно з Литовською армією, Департаментом поліції, Службою пожежної охорони та рятування, Службою державної прикордонної охорони та ін-

---

<sup>75</sup> Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? *Реанімаційний пакет реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/viyskove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/>

<sup>76</sup> Pukertaitė D. Pavasario atostogos – jaunųjų šaulių stovyklose. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023. № 4 (1372). P. 6. [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/05/Trimitas\\_balandis\\_2023.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/05/Trimitas_balandis_2023.pdf)

шими державними установами<sup>77</sup>. У 2024 р. табори відвідали близько 5 500 дітей. Було запроваджено навіть табори для литовців у США<sup>78</sup>. Організація «Юні стрільці» має правову основу, оскільки діяльність ЛСС регулюється окремим законом, а керівник обирається парламентом і призначається Міністром оборони.

Структурно юні стрільці входять до складу 10 полків (загонів) ЛСС, які сформовані за територіальним принципом. Кожен загін ділиться на роти (не менше 57 осіб), взводи (не менше 18 осіб) і відділення (не менше 6 осіб). Керівником молодіжної організації є заступник голови ЛСС. Загони і менші структурні підрозділи очолюють лідери, які пройшли підготовку в «Юних стрільцях» та/або мають досвід служби у добровольчій Національній гвардії чи Збройних силах Литви. Якщо члени ЛСС складають присягу, то юні стрільці – урочисту обітницю, текст якої зафіксовано в Статуті ЛСС:

«Я, (ім'я, прізвище), стаючи юним стрільцем, клянусь у вашій присутності бути вірним Литовській державі, захищати та охороняти свободу і незалежність, територіальну цілісність та конституційний лад Литви.

Клянусь дотримуватися Конституції Литовської Республіки, Закону про Литовський стрілецький союз, Статуту Литовського стрілецького союзу і Кодексу етики стрільців, інших законів, а також сумлінно виконувати обов'язки молодого стрільця та накази командирів.

Я обіцяю поважати права людини, захищати довірені мені таємниці і майно, піклуватися про добробут Литовської Республіки та її народу, а також поводитися всюди так, як личить чесному, дисциплінованому та хороброму юному стрільцеві»<sup>79</sup>.

ЛСС постійно проводить пошук кандидатур на вакансії керівників для юних стрільців. Особлива увага надається вчителям, членам ЛСС, волонтерам, солдатам запасу. Ця діяльність оплачується з фондів ЛСС й залежить, зокрема, від кількості дітей, з

---

<sup>77</sup> Jaunieji šauliai. 2025. URL: <https://www.sauliusajunga.lt/jaunieji-sauliai/>

<sup>78</sup> Šauliškos stovyklos jaunimui nuo Lietuvos iki JAV. 2024. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/sauliskos-stovyklos-jaunimui-nuo-lietuvos-iki-jav/?utm\\_source=chatgpt.com](https://www.sauliusajunga.lt/sauliskos-stovyklos-jaunimui-nuo-lietuvos-iki-jav/?utm_source=chatgpt.com)

<sup>79</sup> Lietuvos Šaulių Sąjungos Statutas (Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2024 m. balandžio 24 d. nutarimu Nr. 284). URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e8adf30002cd11efbcbfb318996800a8>

якими доведеться працювати (у розрахунку – 25 євро за дитину). Звісно, для провідників загонів юних стрільців ставляться певні вимоги: закінчення педагогіко-психологічного курсу (причому надається можливість пройти курс за кошти ЛСС); наявність ліцензії на підприємницьку діяльність або свідоцтва про індивідуальну діяльність; відсутність судимостей; наявність умінь проводити заняття, бажання працювати з молоддю, вдосконалюватися тощо. Для тренувань юних стрільців слід знаходити час – по 2 години двічі на тиждень<sup>80</sup>.

Часто загони юних стрільців очолюють колишні військові, солдати або офіцери запасу. Для прикладу, командир загону юних стрільців у гімназії ім. Владаса Путвіса-Путвінскіса у м. Шаукенай Пауліне Палюкане та його заступник Евалдас Палюкас мали досвід військової служби<sup>81</sup>. Майор литовської армії Гінтарас Клічюс ще у 2014 р очолив відділення юних стрільців в гімназії Алітуса Путінай<sup>82</sup>.

Для координації діяльності юних стрільців й забезпечення репрезентативності їхньої думки створено Раду юних стрільців ЛСС, яка складається із заступника командира ЛСС, який є командиром юних стрільців, а також командирів юних стрільців усіх десяти загонів. Командирів загонів, відповідно до Статуту, призначає командир ЛСС за рекомендацією командирів відділень відповідних загонів. Крім того, у межах кожного загону діє окрема Рада юних стрільців, яка складаються з командира загону та одного представника (юного стрільця) від кожної роти. Головна мета цих структур – залучити юних стрільців до процесу організації їхньої діяльності, надати молоді можливість подавати пропозиції та зауваження щодо покращення діяльності юних стрільців

---

<sup>80</sup> Ieškome jaunuju šaulių būrelių vadovų! 2025. URL: <https://www.sauliusajunga.lt/tapk-burelio-vadovu/>

<sup>81</sup> Pukertaitė D. „Šaltos eketės džiaugsmas“ – iššūkis drąsiausiems. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2024. № 1 (1381). P. 12–13. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/03/1\\_Trimitas\\_2024.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/03/1_Trimitas_2024.pdf)

<sup>82</sup> Kličius G. Iššūkių nebijome. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2020. № 1 (1335). P. 23. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/05/Trimitas\\_sausis.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/05/Trimitas_sausis.pdf)

та інших питань, пов'язаних з діяльністю організації<sup>83</sup>. Безумовно, існування рад є проявом впровадження демократичних принципів у парамілітарну організацію, й водночас засобом залучення юних стрільців до співвідповідальності за проведені заходи.

Найбільш поширеною *формою початкової загальновійськової підготовки і військово-патріотичного виховання юних стрільців є табори*. ЛСС щороку організує понад 50 різних літніх таборів, де проводять літо близько 6 тисяч молодих людей віком від 11 до 18 років. Більшість таборів призначені для юних стрільців, які хочуть здобути певний рівень підготовки, оскільки навчання юних стрільців проводиться за чотириетапною освітньою програмою: перший і другий етапи є більш вступними, третій орієнтований на підготовку лідерів, а останній, четвертий – найскладніший, і трактується як етап вступу до лав дорослих стрільців. Тематика таборів варіюється: від освітніх, пізнавальних, спортивних, туристичних, орієнтаційних чи виживальних до тих, що призначені для парашутистів, автомобілістів, лідерів<sup>84</sup>.

Щороку в Литві діє табір IV ступеня, де найкращі юні стрільці з усієї країни проходять останній етап підготовки і складають відповідний іспит. Так, 2–11 липня 2021 р. ЛСС організувала такий табір на базі механізованого піхотного батальйону ім. князя Вайдота. Звісно, у таборі брали участь лише юні стрільці, які пройшли перші три етапи програми, й тепер мали продемонструвати лідерські якості та відповідальність під час виконання завдань. Учасники табору випробували воєнізовану смугу переходу, а також брали участь в історичній вікторині, присвяченій литовській державності часів князя Міндовга. Загалом в цьому таборі взяли участь 85 юних стрільців, з яких 57 осіб успішно завершили IV рівень та отримали відповідні сертифікати<sup>85</sup>.

---

<sup>83</sup> Pukertaitė D. Jaunujų šaulių taryba – jaunimo balsas. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021. № 3 (1347). P. 6. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas\\_Nr3\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas_Nr3_2021.pdf)

<sup>84</sup> Jaunujų šaulių vasara. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023. № 7 (1375). P. 4. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas\\_liepa\\_2023\\_compressed.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas_liepa_2023_compressed.pdf)

<sup>85</sup> Petryla M. Jaunujų šaulių stovyklose – lyderystės ugdymas. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021. № 7 (1351). P. 5–6. URL:

Впродовж 20–23 квітня 2022 р. табір IV ступеня функціонував на базі мотопіхотного батальйоні ім. великого князя литовського Кейстута Збройних сил Литви. У таборі взяли участь 84 юних стрільця з усіх десяти команд/загонів ЛСС. Перший день таборування був присвячений оцінці знань, другий – вишколу, третій – вивченню топографії та застосуванню отриманих теоретичних знань на лісистих територіях. Десять найкращих стрільців (п'ять хлопців і стільки ж дівчат) було відібрано для участі в міжнародному таборі учасників парамілітарних організацій у Великій Британії<sup>86</sup>.

У 2023 р. табір організовано на базі артилерійського батальйону ім. бригадного генерала Мотеюса Печюльоніса. Понад 70 % юних стрільців, які брали участь у таборі, успішно склали іспит IV ступеня та були нагороджені почесними нашивками на формі. За словами Т. Венскунаса, заступника командира ЛСС та командира юних стрільців, табір IV ступеня вимагає багато сили, кмітливості та вміння працювати в команді. Тут збираються лідери свого покоління з усіх команд ЛСС. Кожен крок юних стрільців протягом дев'ятиденного табору контролюється та оцінюється інструкторами: одна з цілей – об'єднати рівень підготовки юних стрільців, адже юнаки з різних команд повинні навчитися працювати разом, як єдиний загін. З цього приводу учасниця табору Котрина Думбляускайте зауважила: «Найголовніше, чого я навчилася, – це терпіння та командна робота, коли потрібно миритися та приймати різні думки... Нам також довелося навчитися швидко приймати рішення в критичних ситуаціях, не губитися та не здаватися, якщо не вдається виконати завдання»<sup>87</sup>. Відзначимо, що після проходження IV етапу, досягнення повноліття та завершення бойових стрільб юним стрільцям може бути зарахований

---

[https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/09/Trimitas\\_Nr7\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/09/Trimitas_Nr7_2021.pdf)

<sup>86</sup> Atrinkti į Jungtinę Karalystę vyksiantys jaunieji šauliai. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2022. № 4 (1361). P. 12–13. URL:

[https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/07/Trimitas\\_Nr4\\_2022.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/07/Trimitas_Nr4_2022.pdf)

<sup>87</sup> Jaunųjų šaulių vasara. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023. № 7 (1375). P. 6. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas\\_liepa\\_2023\\_compressed.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas_liepa_2023_compressed.pdf)

курс базових стрілецьких навичок. Після успішного складання іспиту з навичок вони отримують сертифікат та нашивку<sup>88</sup>.

Одним із найбільш унікальних є музично-інструментальний табір юних стрільців у Жемайтії. «Ми запрошуємо до цього табору не лише юних стрільців, а й усіх дітей з нашого регіону, які займаються музикою. Оскільки табір для юних стрільців також проводиться одночасно, ми сподіваємося заразити їх духом стрільців з надією, що в майбутньому вони приєднаються до лав нашого національного оркестру»<sup>89</sup>, – зазначила у 2023 р. Аушра Рушкене, викладачка неформальної освіти 8-го стрілецького полку Жемайтії. Власне літо 2023 р. у музично-інструментальному таборі провели 40 обдарованих дітей різного віку (серед них були ті, які вже склали присягу юних стрільців, і ті, що вперше потрапили до табору). Звісно, дітей знайомили з топографією, виживанням в польових умовах, наданням першої медичної допомоги, основами військової тактики, історією Литви та ЛСС. Проте найбільше уваги присвячували заняттям музикою<sup>90</sup>.

Певні табори можуть концентруватися на виконанні однієї програми. Зокрема влітку 1923 р. табір юних стрільців в Молетському районі зосереджувався на підготовці до розвідувальної діяльності. Після майже тижневого таборування юні стрільці 10-го загону ім. короля Міндовга повернулися додому з нашивками «Юний розвідник» на стрілецькій формі. До табору приймали юнаків і дівчат, які вже пройшли другий етап програми підготовки юних стрільців. Керівник табору Андрюс Шмайліс зазначив: «Табір юних скаутів – це не відпочинковий табір, це навчальний курс, де молоді надається можливість розвивати лідерські якості, вчитися дисципліні, відповідальності, а також долати себе та не здаватися, приймати рішення»<sup>91</sup>.

Серед найбільш екстремальних є парашутний табір. Так, улітку 2021 р. парашутний табір відбувся на аеродромі ім. Я. Кумпіявічуса в Шеркшненай, де 40 юних стрільців взяли участь у тренуваннях. Юні стрільці здійснили загалом 2 стрибки з висоти 800–900 метрів. За словами командира 8-го загону Юліуса Свірушіса,

---

<sup>88</sup> Jaunųjų šaulių vasara... P. 6.

<sup>89</sup> Jaunųjų šaulių vasara... P. 4.

<sup>90</sup> Jaunųjų šaulių vasara... P. 4.

<sup>91</sup> Jaunųjų šaulių vasara... P. 4.

до табору було відібрано мотивовану та активну молодь, а запрошення до участі в парашутному таборі стало своєрідним стимулом для активної стрілецької діяльності<sup>92</sup>. У червні 2023 р. юні стрільці з різних команд ЛСС зібралися на аеродромі Поціонай у Пріенайському районі, щоб ознайомитися з принципами парашутного спорту. ЛСС організовує тренувальний табір з парашутного спорту, щоб мотивувати активних, комунікабельних юних стрільців, які пройшли всі чотири етапи підготовки. Перед стрибком молодь прослуховує теоретичну частину курсу стрибків з парашутом, яку викладає досвідчений інструктор, навчається безпечній поведінці, а отримані теоретичні знання перевіряються під час практичних занять на симуляторі парашутної системи. І лише після цього стрільців допускають до стрибків, беручи до уваги погодні умови (під час дощу і вітру стрибки не відбуваються)<sup>93</sup>.

Не менш важкими вважаються табори з виживання. Для прикладу, 26 липня 2021 р. в Аукштайтійському національному парку було відкрито чотириденний табір виживання для юних стрільців. У ньому взяли участь 40 стрільців віком 12–18 років 1-го стрілецького загону ім. офіцера ЛСС Антанаса Юозапавічюса, які виконували завдання під керівництвом десяти інструкторів. Учасників табору поділили на чотири вікові групи, диференціювавши для них складність завдань. Загалом вони виконували такі завдання: підйом та спуск, підготовка порома, переміщення; розведення вогню, фільтрація води, кип'ятіння води; основи орієнтування, прокладання маршрутів, переміщення по азимуту, визначення напрямку на північ без компаса; перша допомога, приготування їжі в польових умовах<sup>94</sup>.

Таборування відбувається не лише влітку, але й під час канікул в інші пори року. Так, під час весняних вакацій 2023 р. понад 700 школярів побували у стрілецьких таборах. Деякі юні стрільці готувалися та вдосконалювали свої знання у вступних таборах, щоб, коли настане час, здобути I, II або III рівень, інші ж прагнули вдо-

---

<sup>92</sup> Petryla M. Vasara – daugiau nei pusšimtis stovyklų. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021. № 8 (1352). P. 7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/12/Trimitas\\_Nr8\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/12/Trimitas_Nr8_2021.pdf)

<sup>93</sup> Jaunųjų šaulių vasara... P. 5.

<sup>94</sup> Petryla M. Vasara – daugiau nei pusšimtis stovyklų... P. 7.

сконалити свої навички у спеціалізованому лідерстві і спорті, топографії та радистському бою, стрільбі й спортивному орієнтуванні<sup>95</sup>. Юні стрільці опановували вміння встановлювати намети, розводити багаття, зав'язувати вузли, збирати комплекти для виживання і не загубитися в лісі чи інших природних умовах, стріляти з пневматичної зброї, маскуватися (завдання «стати невидимим»), користуватися картою, компасом та визначати азимут. Командирські компетенції юних стрільців формуються в таборах лідерства. Учасники табору, організованого 9-м загonom стрільців ім. Пранаса Саладжюса, стверджували, що цінність таборів лідерства пов'язана перш за все з тим, що кожен учасник табору може сам собі відповісти на питання, чого йому ще бракує, перш ніж стати справжнім лідером. Деякі з них проявляли лідерські якості в екстремальних ситуаціях, інші – у спорті<sup>96</sup>.

Міжнародний характер має відомий литовський табір «Жальгіріс», котрий організовується ЛСС з 2007 р. Для прикладу, у липні 2017 р. в таборі взяли участь понад 130 учасників: 45 юних стрільців, 4 студенти Кадетського лицю ім. генерала Повіласа Плехавічюса, 20 представників з Латвії, 25 з Естонії, 16 з Польщі, 8 з України. Щороку ЛСС тісно співпрацює з Військовою академією ім. генерала Йонаса Жемайтиса, тому юних стрільців навчають курсанти. У 2017 р. 16 курсантів третього курсу Військової академії виконували обов'язки інструкторів у таборі та ділилися своїм досвідом і знаннями. Табір був відкритий для дисциплінованих, мотивованих та зразкових юних стрільців віком 15–18 років з усіх десяти загонів ЛСС, які завершили III та IV етапи юнацької стрілецької підготовки<sup>97</sup>.

Під час пандемії табір «Жальгіріс» не функціонував, однак незабаром відновив діяльність. Улітку 2022 р. табір проводився на базі батальйону логістики ім. князя Вайдота й характеризувався інтернаціональним складом. Не змогли взяти участь курсанти з

---

<sup>95</sup> Pukertaitė D. Pavasario atostogos – jaunųjų šaulių stovyklose. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023. № 4 (1372). P. 6. [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/05/Trimitas\\_balandis\\_2023.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/05/Trimitas_balandis_2023.pdf)

<sup>96</sup> Pukertaitė D. Pavasario atostogos – jaunųjų šaulių stovyklose... P. 6–7.

<sup>97</sup> Kilpys V. “Žalgiris 2017”. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2017. № 4 (1313). P. 14–15. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/Trimitas\\_2017\\_Nr4.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/Trimitas_2017_Nr4.pdf)

Великої Британії, однак прибули гості з України (близько 30 кадетів із Київського військового ліцею ім. Івана Богуна), Латвії, Естонії, Польщі. Загалом у таборванні взяли участь близько 200 дітей, вивчаючи військову тактику, способи евакуації поранених. Для українських ліцеїстів було організовано триденну мандрівку Литвою<sup>98</sup>.

Улітку 2023 р. табір «Жальгіріс», що міститься на базі артилерійського батальйону ім. бригадного генерала Мотеюса Печюльоніса (м. Паюріс), пропонував учасникам шестиденну програму. Участь в таборі взяли члени молодіжних і воєнізованих організацій із сусідніх балтійських країн, а також українці – курсанти з Київського, Луганського та Львівського військових ліцеїв. Під час навчання таборити вдосконалювали знання з топографії та надання першої медичної допомоги, брали участь у стрільбах, виконували різні тактичні завдання та навчалися правилам виживання на природі. Крім того, програма включала дозвілля, спортивні змагання та ігрові тренування, пізнавальні поїздки. Розділившись на чотири групи учасники табору щодня змінювали свої заняття. Юних стрільців у таборі навіть відвідав Президент Литовської Республіки Гітанас Науседа з дружиною Діаною<sup>99</sup>.

Складовою частиною початкової загальновійськової підготовки юних стрільців стали щорічні *навчання у закордонних навчальних центрах*. На урядовому рівні між Литвою та Великою Британією укладено домовленості про початкову військову підготовку юних стрільців у британських військових центрах. Улітку 2022 р. десять юних стрільців під керівництвом заступника командира ЛСС Тадаса Венскунаса побували у Великій Британії, де брали участь в табірних заняттях разом із представниками інших країн. Юні стрільці мали можливість спробувати стрільбу з кадетської зброї (гвинтівка GP), продемонструвати вміння евакуювати пораненого з охопленої димом будівлі. Протягом другого тижня табо-

---

<sup>98</sup> Pukertaitė D. Tarptautinė sukarinta stovykla „Žalgiris 2022“: daug veiksmo, juoko ir bendrystės. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2022c. № 8 (1365). P. 8, 10. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/11/Trimitas\\_Nr8\\_2022-1.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/11/Trimitas_Nr8_2022-1.pdf)

<sup>99</sup> Kilpys V. Stovykla „Žalgiris“: tarptautinis, sukarintas ir be galo įdomus. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023b. № 8 (1376). P. 9–10. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas\\_rugpjutis\\_2023\\_compressed.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas_rugpjutis_2023_compressed.pdf)

ру було організовано два гірські походи, відвідування замків, ву- гільних і соляних шахт<sup>100</sup>.

16–26 липня 1923 р. група юних стрільців з десяти загонів ЛСС здобували досвід у Навчальному центрі кадетів Британської армії разом з британськими кадетами та однолітками з пов'язаних воєнізованих організацій Естонії, Латвії та Польщі. Відбір учасників для закордонного «відрядження» здійснював відділ громадянської освіти ЛСС. Юних стрільців делегували їхні загони, відтак вони писали мотиваційні листи, аргументовано пояснюючи, чому саме вони гідні поїхати до міжнародного табору, розповідали про себе та представляли свої досягнення в організації. З кожним кандида- том працівники відділу громадянської освіти ЛСС проводили співбесіду англійською мовою<sup>101</sup>.

Табір юних стрільців в Британії отримав назву «Балтійська гвардія 2023». Головна мета полягала у розвитку навичок команд- ної роботи – молодь з різних країн працювала у змішаних коман- дах, розділених на секції по десять осіб. Керівниками всіх секцій були юні стрільці, які проявляли ініціативу та демонстрували лі- дерство. У 12-денному таборі «Балтійська гвардія 2023» молодь мала можливість ознайомитися та випробувати системи зброї, що використовуються у Великій Британії. Стрілецькі вправи прова- дилися як у приміщенні, так і на відкритому повітрі. Смуги пере- шкод та польові тактичні вправи вимагали багато навичок, де юнакам довелося перевірити свої навички маскування, лідерства, спостереження та патрулювання, побудови карт та евакуації поранених. Ці завдання були розроблені не лише для перевірки базо- вих військових навичок курсантів, але й, що найважливіше, ко- мандної роботи, лідерства та здатності домовлятися в багатомовній команді та виконувати завдання вчасно. Учасники табору також ознайомилися з найновішими науковими досягнен- нями та їх застосуванням у військовій справі. Вони мали можли- вість взяти участь у практичному семінарі «Кібербезпека на пер-

---

<sup>100</sup> Pukertaitė D. Jaunieji šauliai Jungtinėje Karalystėje. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2022. № 7 (1364). P. 12–13. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/11/Trimitas\\_Nr7\\_2022-1.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/11/Trimitas_Nr7_2022-1.pdf)

<sup>101</sup> Britų armijos kadetų stovykloje. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023. № 8 (1376). P. 4. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas\\_rugpjutis\\_2023\\_compressed.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas_rugpjutis_2023_compressed.pdf)

шому місці», щоб оцінити загрози кібервійни та методи ведення технологічної боротьби. Крім того, учасники табору плавали на каяках, грали в пейнтбол, відвідували найвідоміші місця та музеї Лондона. Зрештою, звання «Найкращий курсант» було присуджено юному стрільцеві Армандасу Чепурні з 5-го загону стрільців ім. Альфонсо Сметони. Найкращим курсантом литовської делегації став молодий стрілець Раполас Віскайтіс із 2-го загону ім. Вітовта Великого<sup>102</sup>.

Крім таборів формами діяльності юних стрільців є участь у *різноманітних змагальних і навчальних (зокрема, лекційних) заходах*. Найвідомішими є щорічні Ігри юних стрільців, започатковані ще у 1990-х рр. Наприкінці травня 2023 р. на кемпінгу «Балсйяй» в Акмянському районі Литви відбулися ювілейні XXV Ігри юних стрільців. Учасники ігор змагалися в літньому біатлоні, стріляючи з малокаліберних гвинтівок. Відтак брали участь в стрільбі з пневматичної гвинтівки, спортивному орієнтуванні, подоланні смуги перешкод, плаванні на надувних човнах, шикунанні команд тощо. Більшість заходів були розроблені таким чином, що перемога визначалася спільними зусиллями команд а не індивідуальними здібностями учасників. Єдиним винятком були змагання зі стрільби, які відбувалися на поліцейському стрільбищі в Тельшяй. Переможцем XXV Ігор юних стрільців став 8-й загін Жемайтійських стрільців, друге місце посіли члени 4-го загону Сувалкійських стрільців, а третє – юні стрільці 1-ї команди ім. офіцера ЛСС Антанаса Юозапавічюса<sup>103</sup>.

Інтелектуальні формати підготовки юних стрільців репрезентуються численними заходами. Так, 7–9 квітня 2017 р. Студентська спілка литовських стрільців «Saja» організувала другу «Асамблею юних стрільців» у м. Каунас. Юні стрільці з семи загонів прослухали дві лекції на теми інформаційної безпеки, а також розробляли проєкти збереження зв'язків юних стрільців зі своїми загонами після здобуття IV рівня і закінчення середньої школи<sup>104</sup>.

---

<sup>102</sup> Britų armijos kadetų stovykloje... P. 4.

<sup>103</sup> Kilpys V. XXV jaunųjų šaulių žaidynės: pergalė aplanko tuos, kurie yra vieningi. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023a. № 6 (1374). P. 8–11. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/08/Trimitas\\_birzelis\\_2023.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/08/Trimitas_birzelis_2023.pdf)

<sup>104</sup> Antroji Jaunųjų šaulių asamblėja Kaune. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2017. № 2 (1311). P. 20–21. URL:

Наприкінці серпня 2021 р. «Saja» разом з Радою юних стрільців організувала збори, під час яких молодь обох організацій обговорювала, аналізувала, розробляла і проектувала стратегію розвитку ЛСС на наступні десять років<sup>105</sup>.

Повномасштабна агресія Росії проти України стала об'єктом особливого зацікавлення інструкторів і лекторів ЛСС, які викладали юним стрільцям військову справу з урахуванням українського досвіду. Для прикладу, 4–6 листопада 2022 р. в Кадетському лицейі ім. генерала П. Плехавічюса відбулися збори юних стрільців, під час яких лектори розповіли про нові технології та види озброєння, які використовуються на війні в Україні, а також закликали присутніх підтримувати українців у боротьбі з путінською агресією. Можливості використання дронів для розвідки і в бойових діях окреслив представник Литовської асоціації користувачів безпілотних літальних апаратів Антанас Гедвілас. Крім того, юні стрільці прослухали лекції з питань інформаційної безпеки в інтернеті, боротьби з дезінформацією, а також представили власні проекти щодо протидії ворожим наративам<sup>106</sup>.

Деякі роти, взводи та відділення практикують *загартувальні випробування* для юних стрільців. Зокрема, командири відділення юних стрільців гімназії ім. Владаса Путвіса-Путвінскіса у м. Шаукенай П. Палюкане та Е. Палюкас узимку 2024 р. організували для членів відділення випробування «Радість холодної води». Ватажки відділення та юні стрільці різного віку за сприятливих погодних умов у військовому одязі із рюкзаками на плечах занурювали в широку ополонку на річці, долаючи декілька метрів у холодній воді. «Мета цієї вправи – зрозуміти, чого очікувати, якщо ви несподівано зламаєтеся, ступаючи на лід, і як себе поводити. Під час тренування стрілець ознайомився з тим, як заспокоїтися, звикнути до води, стабілізувати дихання та запобігти паніці. Він мав відпо-

---

[https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/Trimitas\\_2017\\_Nr2.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/Trimitas_2017_Nr2.pdf)

<sup>105</sup> Valentukevičius L. Jaunųjų šaulių asamblėja. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021. № 9 (1353). P. 4. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/12/Trimitas\\_Nr9\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/12/Trimitas_Nr9_2021.pdf)

<sup>106</sup> Kinderytė K. Jaunųjų šaulių asamblėja – galimybė tobulėti. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2022. № 11 (1368). P. 16–17. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/01/Trimitas\\_Nr11\\_2022.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/01/Trimitas_Nr11_2022.pdf)

вісти на запитання про те, як він зможе контролювати свої думки та мислити в екстремальних умовах»<sup>107</sup>, – зазначив заступник командира загону Е. Палюкас. Звісно випробування відбувалося під наглядом інструкторів, батьків, медичних працівників.

Різні загони юних стрільців проводять *тактичні польові навчання*, одним із елементів яких є пейнтбол. Так, у квітні 2024 р. група юних стрільців гімназії «АЖУОЛОС» м. Варена у «таборі вихідного дня» (багатофункціональному навчальному центрі) в Марцинконісі вивчали тактику індивідуального пересування на полі бою, бойове шиккування, безшумні сигнали керування, подолання перешкод, реагування на обстріл, захоплення засідки, «прочісування території», планування дій команди після отримання різних завдань тощо. Крім того, відбулося заняття з тактичної медицини. Серед завдань були вправи з перев’язки ампутованих кінцівок, тампонування вогнепальних поранень, виявлення переломів тазу, зупинка масивної кровотечі за допомогою джгутів, відповідальне заповнення картки пораненого та підготовка до евакуації. Завдання ускладнювалося змодельованим тактичним середовищем: темрява, погодні небезпеки, обстріли, стогони поранених<sup>108</sup>.

До програми тактичних польових навчань входив й марш-орієнтування, який давав змогу юним стрільцям перевірити на практиці свої теоретичні знання з топографії. Опівночі вони розпочали нічний марш, під час якого подолали майже два десятки кілометрів. Орієнтувалися в темряві без допомоги телефонів, знаходили зазначені місця за заданими координатами, використовували радіостанції для проведення медичної евакуації, вчасно повідомляли про свої контакти до штабу. «Такі табори дуже потрібні, адже практика особливо важлива та необхідна для того, щоб мати не лише теоретичні, а й практичні знання та навички. Різноманітність завдань давала можливість не лише навчатися та практику-

---

<sup>107</sup> Pukertaitė D. „Šaltos eketės džiaugsmas“ – iššūkis drąsiausiems. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2024. № 1 (1381). P. 14. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/03/1\\_Trimitas\\_2024.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/03/1_Trimitas_2024.pdf)

<sup>108</sup> Balcevičiūtė B. Varėnos „Ažuolo“ gimnazijos jaunieji šauliai savaitgalį leido taktinėse pratybose. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2024. № 4 (1384). P. 12. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/12/Trimitas4\\_compressed-2.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/12/Trimitas4_compressed-2.pdf)

ватися у звичайних ситуаціях, опанувати стрілецькі позиції, а й вийти із зони комфорту та перевірити себе»<sup>109</sup>, – зазначила Ієва Уселіте, викладачка неформальної освіти 1-го загону стрільців ЛСС.

Традицію завершувати навчальний рік польовими навчання сформували юні стрільці Вільнюської 1005-ї стрілецької роти «Залізний вовк» 10-ї дивізії стрільців ім. короля Міндовга. Навчання щороку відбуваються під назвою «Залізний стрілець». 7–9 червня 2024 р. вони проходили в Неменчинських лісах. Навчання «Залізний стрілець-24» були покликані закріпити знання молодих стрільців, отримані під час ротної підготовки, у практичних заняттях. Юні стрільці виконавали низку завдань, під час вони вдосконалили знання у сфері військового вишколу, починаючи від підготовки похідного спорядження, адаптації камуфляжу до змін навколишнього середовища, спілкування за допомогою безшумних сигналів управління, і закінчуючи переховуванням у лісі в очікуванні наказу командира. Марші і ночівлі у лісі під сильним дощем, ігрові атаки на бази супротивники, евакуація поранених «з поля бою», харчування сухпайками – ці випробовування юні стрільці проходили під керівництвом Габріеле Налівайкайте, викладачки неформальної освіти та командир 1005-ї стрілецької роти «Залізний вовк»<sup>110</sup>.

Змагання зі стрільби також стали невід’ємною частиною програми початкової військової підготовки юних стрільців. Для прикладу, у 2020 р. на стрільбищі в Амері юні стрільці загону ім. офіцера ЛСС Антанаса Юозапавічюса взли учать у змаганнях «Добрий стрілець». В змаганнях взяли участь 40 команд (по чотири стрільці в кожній), яких поділили на дві вікові групи: 11–14 та 15–18 років. Вони змагалися у стрільбі з карабіну CZ-455 LUX (з оптичним прицілом і без нього), пневматичної гвинтівки, пістолета GAMO, спортивного лука. Переможцем у віковій групі 11–14 років стала команда відділу базової освіти гімназії Владаса Міро-

---

<sup>109</sup> Balcevičiūtė B. Varėnos „Ažuolo“ gimnazijos jaunieji šauliai savaitgalį leido taktinėse pratybose... P. 12.

<sup>110</sup> Kaniukaitė V. Su vilkiška dvasia. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2024. № 6 (1386). P. 14–15. URL: <https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/12/202406trimitas.pdf>

наса в Алові, а у віковій групі 15–18 років – команда гімназії «Ажуолас» м. Варена<sup>111</sup>.

В умовах пандемії COVID-19 (2020 – 2022) юній стрільці дещо згорнули активність, часто спілкуючись з командирами онлайн. Здебільшого вони вивчали теоретичні аспекти топографії<sup>112</sup>. Однак у 2021 р. з урахування санітарних вимог уже проводили певні заходи, зокрема й *краєзнавчого характеру*. Так, під час великодніх канікул викладач неформальної освіти 2-го загону ім. Вітовта Великого Айдас Жиделіс організував краєзнавчу мандрівку вулицями м. Каунас та околицями. Відділення юних стрільців пройшли до 30 км., зокрема відвідали експозицію військової техніки Військового музею Вітовта Великого у Каунаської фортеці<sup>113</sup>.

Складовою частиною виховання юних стрільців є залучення їх до *харитативної діяльності*, зокрема надання соціальної допомоги тим, хто її потребує. Для прикладу, юні стрільці гімназії «Жидікай Марія Печкаускайте» упродовж тривалого часу надають допомогу мешканцям будинків для людей похилого віку «Кальварія» та «Плінкшай» у Жемайтії. Вони регулярно проводять «Акцію доброти», під час якої збирають серед навколишніх фермерів для літніх людей овочі та фрукти<sup>114</sup>.

Важливо, що від початку російсько-української війни юні стрільці брали активну участь у заходах ЛСС, спрямованих на допомогу Україні. Підтримка України розпочалася у 2014 р. Однак, 9 травня 2016 р. наказом командира ЛСС буда створена Групи під-

---

<sup>111</sup> Karnilaitė G. Šaudymo varžybos “Geras šaulys 2020”. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2020. № 10 (1344). P. 6. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/11/Trimitas\\_spalis\\_2020.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/11/Trimitas_spalis_2020.pdf)

<sup>112</sup> Nalivaikaitė G. Topografija: mieste, miške ir gyvenime. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021. № 5 (1349). P. 17. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas\\_Nr5\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas_Nr5_2021.pdf)

<sup>113</sup> Ekskursijos ir žygiai – jaunųjų šaulių ritmu. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021. № 4 (1348). P. 19. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas\\_Nr4\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas_Nr4_2021.pdf)

<sup>114</sup> Vežbickaitė E. Geras žodis ir dėmesys – geriausias vaistas nuo visų ligų. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023. № 10 (1378). P. 23. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas\\_spalis\\_2023.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas_spalis_2023.pdf)

римки України, на яку покладено такі завдання: організувати і координувати збір та передачу підтримки народу України; допомагати доглядати за пораненими українськими солдатами, які лікуються в Литві; організувати зустрічі з українськими солдатами; зміцнювати та підтримувати зв'язки з українськими організаціями, що надають підтримку українським солдатам; співпрацювати з державними, муніципальними установами та органами, а також неурядовими організаціями з питань надання підтримки Україні; організувати та проводити літні табори для дітей військовослужбовців, а також інші програми неформальної освіти, що сприяють громадянській освіті української молоді<sup>115</sup>. У журналі «Трімітас» («Труба») неодноразово лунали заклики до стрільців допомагати українцям. Зокрема, у 2020 р. йшлося про підтримку українських дітей, для яких збирали матеріальну допомогу, а також наводилася коротка історія наданої з боку литовських стрільців підтримки для українців в умовах війни<sup>116</sup>.

Керівництво ЛСС активно залучає юних стрільців до *громадських проєктів*. Так, у вересні 2020 р. в Литві відбувся Європейський тиждень спорту, якотрий позначився проведенням певних спортивних заходів у кожному місті і селі країни. Активну участь у заходах взяли юні стрільці, при цьому не лише як спортсмени, але і волонтери-організатори. А юні стрільці з Алітуського повіту взяли участь у змаганні на базі батальйону уланів ім. великої княгині Біруте, долаючи військову смугу перешкод, відому під назвою «Стежка уланів»<sup>117</sup>.

Активну участь юні стрільці *беруть у патріотичних заходах*, причому не лише на Батьківщині, але й за кордоном. Так, у 2012 р. група юних стрільців з 9-ї роти Рокішкіса взяла участь в екскурсії та відвідала місця поховання литовських добровольців-партизанів 1919–1920 та 1945 рр., які загинули в боях за свободу та незалежність Литви, розташовані на території Латвійської Рес-

---

<sup>115</sup> Lietuvos šaulių sąjungos paramos Ukrainai. 2025. URL: <https://www.sauliusajunga.lt/lietuvos-sauliu-sajungos-paramos-ukrainai-grupe/>

<sup>116</sup> Prisidėkime prie paramos Ukrainos vaikams! *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2020. № 2 (1336). P. 6–7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/05/Trimitas\\_sausis.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/05/Trimitas_sausis.pdf)

<sup>117</sup> Šauliai kviečia Lietuvą sportuoti. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2020. № 10 (1344). P. 5. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/11/Trimitas\\_spalis\\_2020.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/11/Trimitas_spalis_2020.pdf)

публіки: село Червонка, міста Субате, Швенте та Асаре. Відзначимо, що поблизу с. Червонка у 1945 р. загинуло близько 100 партизанів, які потрапили до оточення радянськими військами. Юні стрільці запустили в річку Даугаву дубові вінки, прикрашені триколірними стрічками та свічками, а також паперові кораблики, що символізували воїнів-добровольців. На місцях поховання партизанів та воїнів-добровольців юні стрільці поклали квіти та запалили свічки біля пам'ятників, вшанували загиблих хвилиною мовчання<sup>118</sup>. Таке ж вшанування заплановане і на 2025 рік.

Улітку 2014 р. юні стрільці з Лаукви організували велосипедну мандрівку, присвячену Дню вшанування партизанів, єдності армії та суспільства. Вона проходила за таким маршрутом: Лаукува – Бучай – Шяудува – Пікайчяй – Більйоняй – Аукштагіре – Медвегаліс – Пожере – Лаукува. Подолавши 40 км., юні стрільці відвідали пам'ятники, встановлені на згадку про загиблих партизанів, віддали шану героям, які боролися та загинули за свободу, та записали їхні імена<sup>119</sup>.

Значний акцент у виховній системі ЛСС припадає на *самовиховання*. Фахівці організації для допомоги молоді у 2021 р. розробили серію відеофільмів під загальною назвою «Зміцни свою волю і тіло!». Одна з авторок проекту Ігле Раманаускайте, обґрунтовуючи доцільність такого кроку, наголосила: «Щоб людина була готова до національного опору, вона повинна розвинути почуття опору та стійкості до повсякденних впливів життя, які повністю обмежують свободу вибору людини та пригнічують усвідомленість і критичне ставлення. Імпульсивні рішення, навіюваність та лояльність сьогодні стають цінностями, що диктуються бізнесом. Це створює пасивно мислячий, покірний, вразливий та чутливий до моди характер серед молоді з комфортною та складною життєвою орієнтацією. Сьогодні ми можемо виділити найбільш відсутню та необхідну якість, яка балансує між людськими імпульсами, спокусами та наполегливими прагненнями та

---

<sup>118</sup> Istorijos pamoka – ne iš vadovėlio. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2012. № 3 (1281). P. 7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/trimitas\\_birzelis-\\_2-2012.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/trimitas_birzelis-_2-2012.pdf)

<sup>119</sup> Šemetaitė A. Riedėti per Lietuvą smagu. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2014. № 4. P. 12. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/trimitas\\_rugsejis\\_2014.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/trimitas_rugsejis_2014.pdf)

вольовими рішеннями. Це саморегуляція. Самодисципліна. Самоконтроль»<sup>120</sup>. Відтак для юних стрільців на каналі «YouTube» було опубліковано три відеофільми: «Що таке саморегуляція?», «Як випалюються мозок?» та «Як подолати труднощі?».

Зважаючи на загрози національній безпеці у зв'язку з російсько-українською війною, ЛСС виступила ініціатором *впровадження до програм загальноосвітніх шкіл навчального курсу «Громадянська і національна оборона»* (на рівні 9 класу)<sup>121</sup> (Pedagogų vasaros kursai, 2024). Експеримент проходив у 10 школах, відтак 17 жовтня 2022 р. цей проект представили Президенту Литовської Республіки Гітанасу Науседі. «Безпека нашої держави може бути гарантована, коли кожен громадянин піклується про неї. Тому якісна освіта, яка інтегрує громадянське та патріотичне виховання, є невід'ємною передумовою забезпечення національної безпеки. Особливо в сучасному геополітичному контексті ми повинні прагнути до всебічної громадянської освіти» (Pilietiškuo, 2020: 2–3), – зазначив Президент Литви. Курс проводили стрільці, резервісти та військовослужбовці професійної військової служби, зокрема навчаючи дітей практиці виживання в польових умовах.

Звісно, в організації «Юні стрільці» існує *система відзнак і нагород*. За минулі кілька років система нагороджень юних стрільців набула більш урочистих форм. Починаючи з 2022 р. з нагоди Дня відновлення Незалежності (11 березня) відбувається вшанування юних стрільців, які відзначилися зразковою службою, великою мотивацією та відданістю стрілецькій справі. Відбіркова комісія ЛСС подає заявки до оціночної комісії, детально описуючи юних стрільців, котрі найбільше відзначилися у стрілецькій діяльності. Комісія враховує досягнення, мотивацію та розвиток стрілецьких навичок юних стрільців. У 2023 р. найкращими юними стрільцями стали Роберт Корольов (3-й Західний (морський) загін), Алекс Барткус (4-й загін Сувалкійських стрільців) та Герда Чекаускайте

---

<sup>120</sup> Ramanauskaitė E. Edukaciniai vaizdo įrašai „Stiprink valią ir kūną!“ jauniems šauliams. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021. № 3 (1347). P. 8–9. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas\\_Nr3\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas_Nr3_2021.pdf)

<sup>121</sup> Pedagogų vasaros kursai «Piliėtis ir šalies gynyba» įkvėpė mokytojus skleisti pilietiškuo idėjas. 2024. URL: [https://kam.lt/mppd\\_naujienos/pedagogu-vasaros-kursai-piliėtis-ir-salies-gynyba-ikvepe-mokytojus-skleisti-pilietiskumo-idejas/](https://kam.lt/mppd_naujienos/pedagogu-vasaros-kursai-piliėtis-ir-salies-gynyba-ikvepe-mokytojus-skleisti-pilietiskumo-idejas/)

(7-й загін ім. великого князя литовського Кейстута). Після народження А. Барткус, зокрема, промовив: «Служіння Батьківщині для мене – честь, я пишаюся тим, що ношу форму, я пишаюся тим, що бачу постійно зростаючі ряди молоді в Сувалкії, їхню радість від участі в різних заходах. Ми всі працюємо заради однієї мети – заради блага Батьківщини!» (Arpovanoti jauniejė šauliai, 2022: 3). У 2024 р. комісія визнала найкращими таких юних стрільців: 1) Габріелюс Шлевас, юний стрілець 5-го стрілецького загону ім. Альфонсо Сметони, 2) Пауліна Юодвалкіте із 9-ї команди юних стрільців ім. полковника Пранаса Саладжюса, 3) Ругіле Дабульскіте із 10-ї команди юних стрільців ім. короля Міндовга. Цих юних стрільців особисто привітав та вручив подяки й символічні подарунки від керівника ЛСС заступник керівника спілки та командир юних стрільців Тадас Венскунас<sup>122</sup>.

Отже, початкова загальновійськова підготовка підлітків і юнацтва в Литві зосереджена передусім в руках Литовського стрілецького союзу. Юні стрільці (вік 11–18 років) проходять підготовку за чотириетапною програмою, яка базується на прикладі кадетських військ Сполученого Королівства. Під час кожного етапу молоді люди здобувають теоретичні та практичні знання, вивчаючи основи військової справи, історію Литви і ЛСС, лідерство, громадянську позицію, здоровий спосіб життя, домедична допомога, орієнтування на місцевості тощо. Найбільш поширеною формою початкової загальновійськової підготовки і військово-патріотичного виховання юних стрільців є табори. ЛСС щороку організовує понад 50 різних літніх таборів, де проводять літо близько 5–6 тисяч молодих людей. Тематика таборів варіюється: від освітніх, пізнавальних, спортивних, туристичних, орієнтаційних чи виживальних до тих, що призначені для парашутистів, автомобілістів, лідерів. Міжнародний характер має відомий литовський табір «Жальгіріс», котрий організовується ЛСС з 2007 р. Складовою частиною початкової загальновійськової підготовки юних стрільців стали щорічні навчання у закордонних навчальних центрах. На урядовому рівні між Литвою та Великою Британією ук-

---

<sup>122</sup> Šitkauskaitė G. “K11: padėkos ir dėmesys jauniesiems šauliams”. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023. № 3 (1371). P. 7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/05/Trimitas\\_kovas\\_2023.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/05/Trimitas_kovas_2023.pdf)

ладено домовленості про початкову військову підготовку юних стрільців у британських військових центрах. Активну участь юні стрільці беруть у різноманітних командних змаганнях, найбільш відомими з яких є щорічні спортивні Ігри юних стрільців. Інтелектуальні формати підготовки юних стрільців репрезентуються лекціями та розробками проектів з питань інформаційної безпеки, лідерства. Відділення юних стрільців практикують тактичні польові навчання, загартувальні випробування, змагання зі стрільби. Складовою частиною виховання юних стрільців є залучення їх до харитативної діяльності (зокрема й допомоги Україні у боротьбі з російською агресією), громадських проектів, національно-патріотичних заходів. Значний акцент у виховній системі ЛСС припадає на самовиховання. Для відзначення успіхів, цілеспрямованості і активності юних стрільців використовується система відзнак і нагород.

## **2. Трансформація підготовки молоді до національної оборони в Латвійській Республіці**

З часу відновлення незалежності Латвійської Республіки (4 травня 1990 р.) в країні активно відновлювалася молодіжна організація «*Jaunsardze*» – «Молоді вартові»/«Молоді захисники» (англ. Youth Guard – Молода гвардія). Її діяльність мала історичну традицію, оскільки організація була започаткована ще у міжвоєнний період у незалежній Латвії. Вона була молодіжним крилом мілітарної добровольчої структури «*Zemessardze*» – «Вартові землі»/«Захисники землі» («*Zemessardze*» або Національна варта/гвардія), котра виникла ще у 1919 р.<sup>123</sup>

23 серпня 1991 р., в умовах загрози для незалежної Латвійської Республіки з огляду на спробу державного перевороту в СРСР, було відновлено організацію «Вартові землі» («*Latvijas Republikas Zemessardze*») – Національну варту Латвії, яка базувалася на добровільній основі і мала виконувати роль територіальної оборони. У

---

<sup>123</sup> Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? *Реанімаційний пакет реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-ashcho-v-ukraini/>

кожному районі Латвії утворювалися батальйони Національної варти, чисельність яких у 1992 р. сягнула 35-ти, а кількість захисників – 8400 осіб<sup>124</sup>. Від початку існування перших батальйонів, захисники брали на військові збори своїх дітей, залучали їх до різноманітних заходів своєї організації. Тож при батальйонах спонтанно формувалися дитячі і юнацькі групи, учасники яких отримали назву «Молоді вартові». Крім того, на той час в Латвії за особистою ініціативою окремих осіб вже були відновлені скаутські та національні молодіжні організації, програми яких передбачали патріотичне виховання молоді, фізичний розвиток та повноцінне дозвілля, але не пропонували молоді здобуття початкових військових знань та умінь. Загальноосвітні заклади не мали можливостей забезпечувати початкову військову підготовку молоді. Тож, по суті, на той час не було жодної організації, яка б готувала шкільну молодь до національної оборони<sup>125</sup>.

Командування Національної варти Латвії провело певну координаційну роботу, маючи на меті об'єднати та організувати дитячі та молодіжні групи. 25 листопада 1992 р. начальник штабу Національної варти Гіртс Валдіс Крістовкіс підписав Тимчасовий статут молодіжної організації «Молоді вартові», який 30 листопада затвердила заступниця міністра освіти, науки та культури Латвійської Республіки Ейженія Алдермане. У цьому документі визначалися три головні цілі молодіжної організації: працювати над залученням молоді до «Молодих вартових», забезпечувати їй знання та навички для підготовки до військової служби, здійснювати патріотичне виховання молоді. Вперше згадувалася раніше неофіційна назва «Молоді вартові». Проте статут чітко не визначив систему підпорядкування і керівні структури молодіжної організації, відтак групи продовжували діяти при добровільних батальйонах, де проводилося їхнє навчання. Власне перші програми підготовки молоді когорти захисників були складені штабом Національної варти Латвії<sup>126</sup>.

У 1993 р. було внесено зміни до Закону про Національну варту, які й саме вони стали правовою основою для створення організа-

---

<sup>124</sup> Latvijas Republikas Zemesardze. 2025. URL: <https://enciklopedija.lv/skirkklis/33430>

<sup>125</sup> Jaunsardze. 2025. URL: <https://enciklopedija.lv/skirkklis/31494-jaunsardze>

<sup>126</sup> Jaunsardze. 2025. URL: <https://enciklopedija.lv/skirkklis/31494-jaunsardze>

ції «Молодих вартових». Закон передбачав, що молоді люди віком від 12 до 18 років можуть вступати до «Молодих вартових», керівництво і координацію яких повинне здійснювати командування Національної варти. 4 липня 1993 р. командувач Національної варти затвердив статут молодіжної організації. Однак через рік до статуту внесли зміни, за яким «Молоді вартові» названі рухом, а не організацією, але Національній варті було делеговано відповідальність за вирішення питань матеріального забезпечення «Молодих вартових». З метою покращення навчання і виховання молоді, до штатного розпису кожного батальйону Національної варти було включено посаду лідера «Молодих вартових», завданням якого полягали у плануванні навчального процесу, організація та проведення таборів для молоді, змагань тощо. У 1996 р. Служба підготовки Національної варти розробила нову програму підготовки «Молодих вартових». Вперше з'явилось поняття «підготовка з національної оборони». Паралельно з розвитком руху «Молоді вартові» адміністрація Державної військової служби почала розробляти програму допризовної підготовки для учнів загальноосвітніх навчальних закладів. У 1997 р. загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади Латвії впровадили підготовку з національної оборони як факультативний предмет на добровільній основі. Найактивнішими викладачами цього предмета були саме «Молоді вартові»<sup>127</sup>.

Освітньою роботою «Молодих вартових» керували інструктори Національної гвардії, під керівництвом яких юнацтво вивчало історію, географію Латвії та здобувало основні військово-технічні знання. Програму «Молодої варти» можна було пройти у професійно-технічних середніх училищах Яунаглони, Апе та Айскраукле, а також у Казданському технічному училищі<sup>128</sup>.

Ряди «Молодих вартових» зростали – у 2000 р. в лавах руху перебувало понад 6 тис. осіб. 19 грудня 2003 р. Міністерство оборони Латвійської Республіки затвердило нову концепцію розвитку «Молодих вартових», яка передбачала об'єднання усіх видів довійськової підготовки шкільної молоді в єдину систему, яка б функціонувала в рамках зазначеного молодіжного руху.

---

<sup>127</sup> Jaunsardze. 2025. URL: <https://enciklopedija.lv/skirklis/31494-jaunsardze>

<sup>128</sup> Jaunsardze atzīmēs 15.gadadienu. 10.10.2007. URL: <https://www.mod.gov.lv/lv/zinas/jaunsardze-atzimes-15gadadienu>

Відтак рух «Молодих вартових» було формально відокремлено від Національної варти, шляхом внесення відповідних змін до законодавства. Керівництво підрозділами «Молодих вартових» з того часу здійснював Департамент військової освіти молоді Міністерства оборони Латвії<sup>129</sup>.

Наприкінці 2003 р. Міністерство оборони заснувало Центр молоді варти. Створення цієї структури диктувалося кількома чинниками. По-перше, програми навчання і виховання «Молодих вартових» і програми з національної оборони, які діяли у підпорядкованих Міністерству оборони освітніх закладах, збіглися. По-друге, 29 березня 2004 р. Латвія вступала до Організації Північноатлантичного договору (НАТО), правила якої вимагали проведення реорганізації молодіжних організацій, що діяли під командуванням військових структур. Тож створений наприкінці 2003 р. Центр молоді варти повинен був співпрацювати з навчальними закладами всієї Латвії та одночасно з підрозділами Національних збройних сил. Було змінено й освітні програми «Молодих вартових», зміщуючи акцент на громадянську освіту та змістовне дозвілля молоді. Вже до жовтня 2007 р. Центр молоді варти уклав угоди про співпрацю з 70 латвійськими навчальними закладами щодо запуску освіти за інтересами у військовій сфері, які сформували мережу базових шкіл «Молодих вартових» по всій країні. Власне на жовтень 2007 р. «Молоді вартові» об'єднували понад 6500 молодих людей<sup>130</sup>. Інструкторів «Молодих вартових» було переведено зі складу Національної варти до штату Центру молоді варти<sup>131</sup>.

У 2010 р. було проведено чергову реорганізацію системи національної оборони Латвії, внаслідок якої, зокрема, було створено Центр рекрутації та молоді варти, який, відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів положення, мав, зокрема, функції здійснювати навчання молоді у сфері національної оборони та сприяти розвитку громадянської свідомості та патріотиз-

---

<sup>129</sup> Jaunsardze. 2025. URL: <https://enciklopedija.lv/skirklis/31494-jaunsardze>.

<sup>130</sup> Jaunsardze atzīmēs 15.gadadienu. 10.10.2007. URL: <https://www.mod.gov.lv/lv/zinas/jaunsardze-atzimes-15gadadienu>

<sup>131</sup> Jaunsardze. 2025. URL: <https://enciklopedija.lv/skirklis/31494-jaunsardze>.

му серед молоді<sup>132</sup>. Однією з підструктур цього центру був Центр молодіої варти, який координував молодіжний рух.

У 2011 р. освітні програми «Молодих вартових» було впроваджено до 166 закладів освіти, де загалом було 328 учнівських груп. Однак не в кожному закладі освіти були групи «Молодих вартових». Наприкінці 2015 р. Центр рекрутації та молодіої варти Міністерства оборони було реорганізовано. З 1 січня 2016 р. почав діяти Центр молодіої варти та інформації (ЦМВІ). Функція рекрутації (комплектування) більше не була представлена в новій структурі, до обов'язків якої входила не лише робота з «Молодими вартовими», а й інформування громадськості про різні види діяльності оборонного сектору Латвійської Республіки. Згідно з положенням, роботою установи керує директор. У структурі ЦМВІ було три департаменти: департамент планування та організації, департамент військової інформації та департамент «Молодих вартових». На початку 2017 р. створено новий структурний підрозділ – четвертий регіональний відділ департаменту «Молодих вартових». Проте вже наприкінці цього року було проведено оцінку структури ЦМВІ та прийнято рішення про ліквідацію департаменту «Молодих вартових». Регіональні відділи департаменту було передано у безпосереднє підпорядкування директора центру<sup>133</sup>.

Згідно з положенням, у 2017 р. ЦМВІ мав такі функції: навчати молодь у сфері національної оборони; сприяти розвитку громадянської свідомості та патріотизму молоді; забезпечувати громадськості необхідними інформаційними ресурсами з питань національної оборони; здійснювати співпрацю з неурядовими організаціями у сфері національної оборони; сприяти розумінню громадськості участі Латвії в НАТО; створювати аудіовізуальні матеріали з питань національної безпеки та оборони відповідно до керівних принципів НАТО щодо виробництва аудіовізуальних ресурсів. Для забезпечення виконання своїх функцій ЦМВІ

---

<sup>132</sup> Rekrutēšanas un jaunsardzes centra nolikums. Ministru kabineta noteikumi Nr.1419. 2009.gada 15.decembrī. URL: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/202378-rekrutesanas-un-jaunsardzes-centra-nolikums>

<sup>133</sup> Jaunsardzes un Informācijas Centra 2017. gada publiskais pārskats. URL: <https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JIC%20publiskais%20parskats%202017.pdf>

виконує такі завдання: а) організовує та забезпечує процес навчання молоді у сфері національної оборони; б) готує до публікації методичні та інформаційні матеріали та навчальну літературу у сфері національної оборони, а також, на запит Міністерства оборони або Національних збройних сил, координує та готує до публікації такі публікації, яким не надано статус державної таємниці та доступ до яких не обмежено; в) організовує інформаційно-освітні заходи у співпраці з місцевими органами влади; г) видає військовий журнал «Tēvijas Sargs»; ґ) готує фото- та аудіовізуальні матеріали з теми національної безпеки та оборони для публікації та трансляції в ЗМІ; д) створює та веде базу даних відео- та фотоматеріалів у сфері національної безпеки; е) надає інформаційні послуги державним, а також місцевим органам влади та приватним особам; є) співпрацює з іноземними та міжнародними установами, створюючи аудіовізуальні матеріали у сфері національної безпеки та оборони відповідно до керівних принципів виробництва аудіовізуальних ресурсів НАТО<sup>134</sup>.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів № 252 від 18 червня 2019 р., назву ЦМВІ було змінено на «Центр молодіої варті» (ЦМВ). На той час структура ЦМВ складалася з одного департаменту (планування та організації), який включав три відділи (планування, забезпечення, адміністративний) та п'ять регіональних відділень<sup>135</sup>. У грудні 2020 р. було прийнято Закон про підготовку з національної оборони та «Молодих вартових», який регламентував діяльність ЦМВ, визначив механізми матеріально-технічного забезпечення діяльності руху, встановив вимоги до освіти і професійної кваліфікації інструкторів «Молодих вартових», вказав на роль ЦМВ щодо реалізації підготовки учнів середніх шкіл до національної оборони тощо<sup>136</sup>.

---

<sup>134</sup> Jaunsardzes un Informācijas Centra 2017. gada publiskais pārskats. URL: <https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/LIC%20publiskais%20parskats%202017.pdf>

<sup>135</sup> Jaunsardzes Centrs. Publiskais Pārskats 2019. URL: [https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07\\_c.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07_c.pdf)

<sup>136</sup> Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/319794-valsts-aizsardzibas-macibas-un-jaunsardzes-likums>

У 2017 р. рух «Молодих вартових» був представлений у 110 латвійських муніципалітетах та дев'яти містах республіканського значення, а в його лавах перебувало понад 8 тис. членів<sup>137</sup>. Щоправда, за даними ЦМВІ, на кінець 2017 р. понад 7300 дітей та молоді брали активну участь у русі «Молодих вартових» та проходили підготовку у школах за програмами руху. На той час модельна програма (за інтересами) «Молодих вартових» була впроваджена у 296 закладах освіти, охопивши 546 груп (включаючи групи «Молодих вартових», що фінансувалися муніципалітетами міст)<sup>138</sup>. На 2020 р. освітній процес у «Молодих вартових» було організовано відповідно до програми, яка охоплювала вісім навчальних років, поділених на чотири послідовні рівні, тривалість кожного з яких становила два навчальні роки<sup>139</sup>. З вересня 2020 р. у 283 закладах освіти було впроваджено оновлену навчальну програму «Молодих вартових», яка охопила 596 груп. Загальна кількість членів руху становила 6125 осіб<sup>140</sup>.

Фінансування руху здійснювалося переважно за рахунок доцятій з державного і місцевих бюджетів, які в 2016 р. склали понад 5 млн. євро. Зовсім невеликими (2–4 тис. євро) були надходження за рахунок власних коштів руху. На 2017 р. бюджет руху «Молодих вартових» складав 6 612 000 євро, включаючи 726 000 євро на нову політичну ініціативу «Розвиток національної системи освіти молоді, що забезпечує ефективний набір персоналу», 3 032 000 євро на терміновий захід «Розвиток руху Молодих вартових»<sup>141</sup>. У 2019 р. бюджет руху становив понад 7,3 млн євро.

---

<sup>137</sup> Jaunsardze. 2025. URL: <https://enciklopedija.lv/skirklis/31494-jaunsardze>.

<sup>138</sup> Jaunsardzes un Informācijas Centra 2017. gada publiskais pārskats. URL: <https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JIC%20publiskais%20parskats%202017.pdf>

<sup>139</sup> Jaunsardzes Centrs. Publiskais Pārskats 2020. URL: [https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07\\_c.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07_c.pdf)

<sup>140</sup> Jaunsardzes Centrs. Publiskais Pārskats 2020. URL: [https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07\\_c.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07_c.pdf)

<sup>141</sup> Jaunsardzes un Informācijas Centra 2017. gada publiskais pārskats. URL: <https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JIC%20publiskais%20parskats%202017.pdf>.

На 2020 р. було заплановано надати рухові понад 7,7 млн євро дотацій, проте надійшло дещо більше 6,5 млн. євро<sup>142</sup>.

Форми та зміст виховання молоді у рамках руху «Молодих вартових» включали різноманітні теоретичні та прикладні заходи: лекції, семінари, походи, екскурсії, таборування, спортивні змагання, військові ігри, участь у парадах та врочистих заходах з нагоди національних свят тощо. У 2017 р. для «Молодих вартових» було організовано 1630 заходів: 95 таборів (4602 учасники); 54 заходи у співпраці з Національними Збройними Силами Латвії (1269 учасників); 301 похід (6705 учасників); 24 міжнародні заходи (256 учасників); 297 заходів громадянського та патріотичного виховання (6568 учасників); 124 екскурсії (3829 учасників); 342 спортивні змагання та ігри (7575 учасників); 393 семінари, презентації тощо (7864 учасники). Загальна кількість учасників зазначених акцій склала 38 668 осіб. Важливо, що між «Молодими вартовими» та Національними Збройними Силами налагоджено тісну співпрацю. Для організації практичних занять, запланованих у навчальній програмі для членів руху «Молоді вартові», Національні Збройні Сили надавали інфраструктуру в межах своїх можливостей, а також підтримували діяльність юних патріотів матеріально-технічними засобами та персоналом<sup>143</sup>.

Крім того, «Молоді вартові» мали можливість брати участь у заняттях з фізичної підготовки під керівництвом кваліфікованих спеціалістів. Для досягнення цієї мети ЦМВІ організував співпрацю зі спортивними федераціями, спортивними школами та муніципалітетами, забезпечуючи дітей та молодь спеціальним спортивним спорядженням та підтримуючи їхню участь у змаганнях. У 2017 р. було укладено угоди про співпрацю з чотирма спортивними федераціями – Латвійською федерацією спортивного орієнтування, Латвійською федерацією біатлону, Латвійською федерацією сучасного п'ятиборства та Латвійським легкоатлетичним союзом. 14–17 червня 2017 р. у Малпілсі відбулися другі спортивні

---

<sup>142</sup> Jaunsardzes Centrs. Publiskais Pārskats 2020. URL: [https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07\\_c.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07_c.pdf)

<sup>143</sup> Jaunsardzes un Informācijas Centra 2017. gada publiskais pārskats. URL: <https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JIC%20publiskais%20parskats%202017.pdf>.

вні ігри «Молодих вартових». Юнаки і дівчата пройшли загальний тест на фізичну підготовку, тест на силову витривалість, грали у стрітбол, волейбол, міні-футбол, флорбол, спортивне орієнтування та випробували свої сили у сучасному триатлоні та туристичній смузі перешкод. У спортивних іграх взяв участь 491 «молодий вартовий»<sup>144</sup>.

У 2020 р. для «Молодих вартових» було організовано 2103 заходи, в яких взяли участь 30 902 учасники. Зокрема, було проведено: 371 табір – 5217 учасників; 464 походи – 5370 учасників; 8 міжнародних заходів – 103 учасники; 189 заходів громадянського та патріотичного виховання – 3943 учасники; 167 екскурсій – 2669 учасників; 189 спортивних змагань/ігор – 3633 учасники; 21 вєнізована смуга перешкод – 367 учасників; 267 занять підвищеної та високої небезпеки, стрільби з малокаліберної зброї – 4425 учасників; 427 інших заходів – 5175 учасників<sup>145</sup>.

Члени руху «Молоді вартові» активно співпрацюють зі своїми міжнародними колегами з країн Балтії, Польщі, Швеції. У 2017 р. латвійські «молоді вартові» брали участь у змаганнях в Естонії, Литви та Швеції. Однією з головних подій року став табір «Балтійська гвардія 2017», який відбувся в Естонії. Активізувалася співпраця з Україною. У 2016 р. ЦМВІ у співпраці зі Школою інструкторів Національних Збройних Сил прийняв 25 дітей загиблих або поранених солдатів Збройних сил України та Національної гвардії України у Цесісі. Українські діти разом з «молодими вартовими» їздили на спільні екскурсії та змагалися з різних видів спорту<sup>146</sup>. Активно діяло самоврядування «Молодих вартових», сприяючи розвитку навичок громадянської участі молоді.

Відповідно до наказу міністра оборони № 112 від 11 липня 2017 року «Про затвердження Системи кваліфікації інструкторів «Молоди вартових»», з метою підготовки інструкторів ЦМВ у

---

<sup>144</sup> Jaunsardzes un Informācijas Centra 2017. gada publiskais pārskats. URL: <https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JIC%20publiskais%20parskats%202017.pdf>

<sup>145</sup> Jaunsardzes Centrs. Publiskais Pārskats 2020. URL: [https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JIC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07\\_c.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JIC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07_c.pdf)

<sup>146</sup> Jaunsardzes un Informācijas Centra 2017. gada publiskais pārskats. URL: <https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JIC%20publiskais%20parskats%202017.pdf>

2020 р. організував два семінари та координував підвищення професійної кваліфікації. Інструктори «Молодих вартових» пройшли, зокрема, такі курси: курс молодшого інструктора або курс солдата-спеціаліста та курс інструктора-спеціаліста; програму підготовки з педагогіки тривалістю 72 години для тих, хто не має вищої педагогічної освіти; курс підготовки та проведення занять зі стаціонарних бойових стрільб з малокаліберної зброї; курс для керівників таборів; курс підготовки та проведення занять підвищеної та високої небезпеки; розширена програма навчання з надання першої медичної допомоги; курс щодо формування польових бойових навичок; курс у сфері захисту прав дітей; курс спортивного туризму. Крім того, станом на 2020 р. інструктори «Молодих вартових» продовжували здобувати вищу освіту в латвійських університетах: 43 інструктори та співробітники ЦМВ навчалися в Латвійській академії спортивної педагогіки; 9 інструкторів – в інших університетах<sup>147</sup>.

Відзначимо, що згідно з соціологічними дослідженнями, у латвійському суспільстві існує позитивний імідж руху «Молодих вартових». За висновками Єви Берзіни, загалом учасники цього руху порівняно зі своїми однолітками відзначаються згуртованістю, розвитком особистості, фізичною активністю на природі, володінням необхідними для життя навичками, позитивним сприйняттям військової служби, патріотизмом<sup>148</sup>.

Агресія Росії проти України спонукала литовську владу уважніше поставитися до питань підготовки молоді до національної оборони. У 2018 р. парламент Латвії проголосував за включення оборонної освіти (Valsts aizsardzības mācība, VAM) до навчальної програми, встановленої загальнонаціональним стандартом середньої освіти, як обов'язкового предмета з вересня 2024 р. Це рішення було прийнято на основі пілотної програми оборонної освіти, запущеної у вересні 2018 р. Міністерством оборони Латвії. До вересня 2018 р. підготовка до національної оборони викладалася у

---

<sup>147</sup> Jaunsardzes Centrs. Publiskais Pārskats 2020. URL: [https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07\\_c.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07_c.pdf)

<sup>148</sup> Bērziņa I. Patriotisms Latvijas jauniešu vidū un sabiedrībā. Rīga: Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības, 2018. S. 18–25.

початкових школах Латвії, але предмет не був обов'язковим та проводився лише 19 школами, які працювали за різними програмами. Заклади освіти могли приєднатися до нової програми оборонної освіти молоді, якщо відповідали чотирьом критеріям: школа вже запровадила вивчення доктрини національної оборони; школа повинна бути готова до впровадження процесу викладання доктрини національної оборони; школа повинна мати вчителя/інструктора з відповідною кваліфікацією; у вересні 2018 р. не менше десяти учнів обрали б участь у цих заняттях. Програма включала два роки оборонної освіти у 10-му та 11-му класах середньої школи. Навчальний план включав заняття впродовж навчального дня один раз на місяць, а також передбачав перебування учнів у десятиденному практичному таборі влітку. Програма національної оборонної освіти поділялася на чотири блоки: національна (громадянська) освіта, школа виживання, фізична підготовка та військова підготовка. Такий підхід відповідав навчанню на першому рівні піхотної школи базового курсу у Національних Збройних Силах Латвії. На вересень 2020 р. приблизно 1900 учнів старших класів розпочали навчання з національної оборони у 68 закладах освіти Латвії<sup>149</sup>.

У квітні 2024 р. Кабінет Міністрів Латвії затвердив зміни до стандарту середньої освіти, згідно з якими курс національної оборонної освіти (латв. – Valsts aizsardzības mācība (VAM), англ. – National Defence Education) на основі закону 2018 р. уводився до програми середніх шкіл як обов'язків предмет. Зазначений курс оголошувався одним із головних предметів у галузі викладання охорони здоров'я, безпеки та фізичної активності. Передбачалося, що він вивчатиметься впродовж восьми уроків один день на місяць (крім вересня і січня) протягом двох послідовних навчальних років. Школи отримували змогу обрати один із двох варіантів: запровадити курс національної оборонної освіти поза навчальним днем або скоротити кількість навчальних годин з інших предметів на 20%, включивши національну оборону до навчального наван-

---

<sup>149</sup> Urych, I., Matyasik, G. (2022). Preparing youth for defence: Socialisation, education, and training of young people in Europe for national security. *Security and Defence Quarterly*. 2022. Vol. 38(2). P. 7–8. URL: <https://doi.org/10.35467/sdq/149891>

таження. У другому випадку закладам освіти надавалося право самим обирати, які предмети скорочувати<sup>150</sup>.

Загалом на вивчення курсу відводилося 112 уроків. Предмет складався з трьох модулів: 1) громадський активізм у контексті національної безпеки (вивчення, аналіз та обговорення різних форм громадянської активності з погляду національної безпеки, формування та зміцнення розуміння основних принципів національного розвитку та оборони, а також важливості індивідуальної громадянської відповідальності, формування волі захищати Латвію; розвиток особистості на основі громадянських цінностей); 2) кризова стійкість і лідерство (ознайомлення з комплексною системою національної оборони, розвиток розуміння ролі особистості у зміцненні національної безпеки та ефективної співпраці щодо впливу на соціально-політичні процеси); 3) навички національної оборони (формування та розвиток навичок, корисних для реагування на кризові явища у сфері національної оборони, сприяння цілеспрямованому навчанню в галузі національної оборони, а також розвитку товариськості, лідерства, мужності, дисципліни та самостійних фізичних навичок, заохочення інтересу до подальшої освіти й кар'єрного зростання в рамках комплексної системи національної оборони)<sup>151</sup>.

Відповідно до укладеної в 2024 р. фахівцями ЦМВ програми курсу, мета національної оборонної освіти полягала у формуванні активного, мобільного та здібного члена суспільства, який бажає та здатний захищати себе, своїх ближніх та Латвію у разі кризи. Для досягнення цієї мети поставлені такі завдання: розвивати віддану Латвії особистість на основі громадянських цінностей та громадянської свідомості; розвивати та формувати розуміння навичок національної оборони; самостійно покращувати свою фізичну підготовку (включаючи виконання конкретних військових вправ); удосконалювати знання та навички, що дозволяють подальшу освіту та кар'єрний розвиток у секторі національної оборо-

---

<sup>150</sup> National defense to be compulsory subject in Latvian schools. 2024. URL: [https://eng.lsm.lv/article/society/education/17.04.2024-national-defense-to-be-compulsory-subject-in-latvian-schools.a550733/?utm\\_source=chatgpt.com](https://eng.lsm.lv/article/society/education/17.04.2024-national-defense-to-be-compulsory-subject-in-latvian-schools.a550733/?utm_source=chatgpt.com)

<sup>151</sup> National Defence Education. 2025. URL: [https://www.mod.gov.lv/en/nozares-politika/comprehensive-state-defence/public-awareness/national-defence-education?utm\\_source=chatgpt.com](https://www.mod.gov.lv/en/nozares-politika/comprehensive-state-defence/public-awareness/national-defence-education?utm_source=chatgpt.com)

ни; сприяти зацікавленості студентів у службі в Національних збройних силах та різноманітності військових спеціальностей<sup>152</sup>. Програма визначала принципи оцінювання, зміст, форми і методи навчання.

Навчальний план курсу підготовки до національної оборони (VAM) передбачає вивчення різнопланових тем. Так, під час першого року навчання у жовтні на перших восьми уроках учні вивчають нормативно-правові документи (від правил внутрішнього розпорядку до законодавчих актів), дізнаються про індивідуальне спорядження піхотинця, обов'язки солдата, основні стрійові команди тощо. На уроках в листопаді вивчають військову топографію (структуру і зміст карти), орієнтування на місцевості за допомогою топографічної карти, можливості безпілотних літальних апаратів. У грудні опановують модуль «Кризова стійкість та управління», в рамках якого дізнаються про політику стримування, комплексну національну оборону як завдання кожного громадянина, історію створення Латвійської Республіки та Війни за незалежність, процедури зв'язку та основи кібербезпеки. На лютий і березень передбачено опанування правил безпечного поводження зі зброєю і деяких аспектові військової топографії та орієнтування. У квітні учні навчаються користуванню і стрільбі з пневматичної зброї. Травневі заняття відведено на повторення і закріплення попередніх модулів, підмодулів і тем уроків<sup>153</sup>.

На другому році навчання план курсу передбачає закріплення і розширення знань із нормативно-правового забезпечення національної оборони, основ кібербезпеки, поводження зі зброєю, військової топографії та орієнтування. Однак робиться акцент на формуванні громадянських компетентностей. Так, у листопаді і грудні учні опановують модуль «Громадянська активність у контексті національної безпеки», вивчають тему «Латвійські патріоти», мета якої полягала у розвитку розуміння патріотизму та патріотичних дій, вивчення прикладів видатних особистостей. Тоді ж слід здобути знання з модуля «Стійкість у кризових ситуаціях та

---

<sup>152</sup> Valsts aizsardzības mācība. Pamatkursa programmas paraugs vispārējai vidējai izglītībai. Rīga, 2024. P. 5.

<sup>153</sup> Tematu plāns VAM 1.MG.  
[https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20plaans\\_VAM\\_1.MG\\_092025\\_0.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20plaans_VAM_1.MG_092025_0.pdf)

лідерство». У лютому-квітні учні повинні удосконалити знання і закріпити навички орієнтування на місцевості, стрільби з пневматичної зброї, пересування у складі підрозділу та подолання польових перешкод<sup>154</sup>. На наше переконання, латвійська програма курсу підготовки до національної оборони надто мало уваги приділяє опануванню безпілотних літальних апаратів.

Відомо, що у 2024–2025 н.р. предмет національно оборонної освіти вивчали 26 тис. учнів у 274 середніх закладах освіти Латвії – школах і коледжах. Звісно, це було помітним зрушенням порівняно з 2018 р., коли курс на добровільній основі вивчали 162 учні в 13-ти школах. За словами директора Центру молодих вартових полковника Валтса Аболіньша, перший рік обов'язкового навчання з питань національної оборони загалом пройшов успішно. Він зазначив, що «ключем до успіху» стало те, що майже половина шкіл добровільно запровадили цей предмет протягом останніх семи років, а це дало змогу поступово адаптуватися та вирішити різні проблеми<sup>155</sup>. Водночас спостерігалися й певні труднощі: а) нестача інструкторів (предмет викладали 317 інструкторів, але ще було 20 вакансій); б) проблеми з інфраструктурою (зокрема, нестача тирів); в) негнучкий розклад і система відпрацювань уроків; г) відсутність предмету національної оборонної освіти у міжнародних школах, освітніх закладах при в'язницях, а також школах, які працюють за програмами заочного і дистанційного навчання (з огляду на це, приблизно 15% учнів середніх шкіл Латвії не вивчали цей предмет)<sup>156</sup>.

Отже, наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. сформувалася система підготовки молоді до національної оборони Латвійської Республіки, яка охопила спиралася спочатку на позашкільний формат молодіжного парамілітарного руху, а згодом – на систему освіти країни. Після відновлення незалежності Латвії було відроджено

---

<sup>154</sup> Tematu plāns VAM 2.MG.  
[https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20pl%C4%81ns\\_VA\\_M\\_2.%20MG\\_092025.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20pl%C4%81ns_VA_M_2.%20MG_092025.pdf)

<sup>155</sup> Latvian schools' defence education programme assessed after first full year. <https://eng.lsm.lv/article/society/education/10.06.2025-latvian-schools-defence-education-programme-assessed-after-first-full-year.a602613>

<sup>156</sup> Latvian schools' defence education programme assessed after first full year. <https://eng.lsm.lv/article/society/education/10.06.2025-latvian-schools-defence-education-programme-assessed-after-first-full-year.a602613>

рух «Jaunsardze» («Молоді вартові»). Правову основу його діяльності заклали зміни до Закону про Національну варту 1993 р., що визначили організаційне підпорядкування та вікові межі учасників. У 1990-х – на початку 2000-х рр. рух інституціоналізувався, розширив мережу осередків і досяг значної чисельності. Важливим рубежем став 2003 р., коли Міністерство оборони затвердило нову концепцію розвитку руху та створило Центр молоді варти. Зміст діяльності «Молодих вартових» поєднував військово-прикладні елементи з громадянською освітою, патріотичним вихованням і організацією змістовного дозвілля. Події після 2014 р., зокрема агресія Росії проти України, актуалізували питання всеохопної оборонної підготовки молоді, що сприяло запровадженню у 2018 р. факультативного предмета «Valsts aizsardzības mācība» до латвійських шкіл. З 2024 р. цей предмет став обов'язковим у системі середньої школи, що засвідчило перехід від факультативної до загальнонаціональної моделі початкової загальновійськової підготовки молоді.

### **3. Система початкової військової підготовки в Естонській Республіці**

Система початкової військової підготовки в Естонській Республіці нагадує литовський варіант. Вона є поєднанням державних та громадських ініціатив й відбувається, переважно, в позашкільному форматі. Щоправда у 135 старших середніх школах Естонії тривалий час викладається теоретичний курс «Національна оборона» здебільшого як факультативний, зрідка як обов'язковий предмет. З вересня 2023 р. у 40 естонських середніх школах цей предмет було впроваджено як обов'язковий компонент освітньої програми<sup>157</sup>. У 2025 р. до навчальної програми з національної оборони було додано тему про управління дронами<sup>158</sup>. Безумовно,

---

<sup>157</sup> Kikas K. Defense to be taught in 40 Estonian schools for first time this fall. 2023. URL: <https://news.err.ee/1608994406/defense-to-be-taught-in-40-estonian-schools-for-first-time-this-fall>

<sup>158</sup> Slim S. Estonia to Introduce Drone Education in Public Schools. *The Baltic Sentinel*. 2025. URL: [https://balticsentinel.eu/8255420/estonia-to-introduce-drone-education-in-public-schools?utm\\_source=chatgpt.com](https://balticsentinel.eu/8255420/estonia-to-introduce-drone-education-in-public-schools?utm_source=chatgpt.com)

такі кроки зумовлені досвідом російсько-української війни, в якій на боці України беруть участь й естонські добровольці.

Залучення дітей та молоді до організованих практик ПВП в Естонії має історичну традицію. Відомо, що в незалежній естонській державі у міжвоєнний період діяли громадські парамілітарні організації «Ліга оборони» та «Жіночий захист дому». Згідно із законом про оборону 1930 р., у структурі «Ліги оборони» створювалася організація скаутського характеру для хлопців – «Молоді орли» (Noored Kotkad). У 1932 р. засновано таку ж організацію для дівчат – «Дочки Батьківщини» (Kodutütred). Вони доволі активно розвивалися й на 1940 р. лише у складі «Молодих орлів» налічувалося 19000 тис. осіб, а також 1800 молодіжних лідерів (переважно учителів і офіцерів запасу). У зв'язку з радянсько-російською окупацією Естонії в 1940 р. ці організації перестали існувати. Однак їхні вихованці активно влилися до Руху Опору<sup>159</sup>.

Уже в той час програма «Молодих орлів» ґрунтувалася на засадах національно-патріотичного виховання. Вона мала на меті підготувати молодь до захисту Батьківщини, а відтак включала спортивні вправи і змагання, елементи військового вишколу (військова дисципліна, стрільба зі спортивної рушниць), навчання читати мапи, надавати першу медичну допомогу, орієнтуватися на місцевості. По-суті, організація «Молоді орли» розглядалася не лише як резерв для «Ліги оборони», але й як механізм забезпечення початкової військової підготовки для юнацтва, котре згодом вступало до лав Сил оборони Естонії<sup>160</sup>.

Відновлення «Молодих орлів» і «Дочок Батьківщини» було започатковане у 1989 р., коли в Естонії наростав рух за незалежність. Після 1990 р. організації набули маасового характеру, їхні осередки з'являлися в естонських школах, відтак було вибудовано організаційно-територіальну структуру, яка охоплювала усі повіти країни. Проте нормативне врегулювання діяльності цих організацій відбулося у 2013 р., коли було прийнято Закон «Про Лігу оборони». Згідно з ним, Ліга оборони виконує, зокрема, такі завдання: 1) бере участь у зміцненні національно-патріотичних почуттів громадян Естонії, зберігаючи та розвиваючи волю до оборони; 2) готує військову обороноздатність держави; 3) бере

---

<sup>159</sup> Ajalugu. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/meist/ajalugu/>

<sup>160</sup> Ajalugu. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/meist/ajalugu/>

участь у підвищенні та забезпеченні безпеки мешканців Естонії; 4) забезпечує та організовує військову підготовку для діючих членів на підставі Закону «Про оборонну службу» відповідно до процедури, встановленої Командувачем Сил оборони; 5) забезпечує та організовує інші види навчання та освіти; 6) розвиває фізичну культуру і спорт серед населення; 7) забезпечує, за необхідності, охорону об'єктів та майна національної оборони, що використовуються для цілей національної оборони та закордонних місій Естонії. Закон встановлював структуру Ліги оборони, у складі якої вказувалися організації «Молоді орли» та «Дочки Батьківщини»<sup>161</sup>.

У тому ж році Центральна асамблея Ліги оборони затвердила статuti зазначених молодіжних організацій. Мета «Молодих орлів» – виховання дітей і юнаків в патріотичному дусі, перетворення їх на психічно і фізично здорових громадян Естонії. У першому розділі статуту наводився текст присяги «Молодих орлів»: «Підтверджуючи своє слово честі, я урочисто обіцяю робити все, що в моїх силах, щоб виконати свій обов'язок перед Естонською Батьківщиною, завжди допомагати своєму ближньому, залишатися вірним законам Молодих орлів і діяти відповідно до них. Я завжди готовий!»<sup>162</sup>.

Статут 2013 р. визначав такі завдання організації «Молоді орли»: ознайомити «молодих орлів» та іншу молодь зі сферою національної оборони та можливостями для внеску до неї; забезпечити можливості членам організації розвивати громадянські навички, підвищувати їхню готовність допомагати іншим, сприяти їхній обізнаності про структуру національної оборони; максимально залучати «молодих орлів» до організаційної діяльності; здійснювати навчання членів організації з метою досягнення її цілей; створювати умови для психічного та фізичного розвитку членів організації; співпрацювати з естонськими та іноземними молодіжними організаціями, цілі яких збігаються з метою «Моло-

---

<sup>161</sup> Kaitseliidu seadus. 2013. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/130042024003#para51g2>

<sup>162</sup> Noorteorganisatsiooni Kodutütreid Põhikiri. 2013. URL: <https://kodututred.ee/dokumendid/pohikiri/>

дих орлів»; підтримувати волонтерську молодіжну роботу та проводити відповідну освіту<sup>163</sup>.

Членство в організації «Молоді орли» включало чотири групи осіб: 1) молодих членів; 2) активних членів; 3) членів, що надають підтримку; 4) почесних членів. До першої групи належать хлопці віком від 7 до 18 років. Вони поділяються на шість рангів (від найнижчого – шостого до найвищого – першого), відповідно до своїх навичок і знань. Активними членами «Молодих орлів» називають повнолітніх молодіжних лідерів, які своєю діяльністю сприяють досягненню цілей організації. Молодіжні лідери, зазвичай, є активними членами різних структурних підрозділів Ліги оборони, які беруть участь в формуванні освітньої діяльності членів молодіжної організації. Важливо, що молодіжні лідери повинні мати педагогічну освіту або освіт в сфері роботи з молоддю. Членами, які надають підтримку, можуть бути громадяни Естонії або іншої держави, які визнають цілі «Молодих орлів» та своєю діяльністю сприяють досягненню завдань організації. Почесним членом «Молодих орлів» є громадянин Естонії або іншої країни, який зробив видатний внесок в розвиток молодіжної організації. Почесного члена обирають Центральні збори «Молодих орлів» за пропозицією Центральної ради цієї організації. Почесний член може брати участь у зборах та заходах «Молодих орлів» з правом дорадчого голосу<sup>164</sup>.

Вищим керівним органом «Молодих орлів» є Центральна асамблея, до складу якої входить голова організації (з 2007 р. ці обов'язки виконує Сільвер Тамм), командири полків, один молодіжний лідер (його обирають командири дружин терміном на три роки). Керівним органом «Молодих орлів» є Центральна рада, що складається з голови організації, одного з його помічників, трьох молодіжних лідерів, які обираються Центральною асамблеєю організації<sup>165</sup>. Територіальна структура організації «Молоді орли» включає 15 полків (відповідно до кількості повітів Естонії). Кожен з полків поділяється на загони (не менше 90 осіб), котрі ді-

---

<sup>163</sup> Noorteorganisatsiooni Kodutütre Põhikiri. 2013. URL: <https://kodututred.ee/dokumendid/pohikiri/>

<sup>164</sup> Noorteorganisatsiooni Kodutütre Põhikiri. 2013. URL: <https://kodututred.ee/dokumendid/pohikiri/>

<sup>165</sup> Juhtimine. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/meist/juhtimine/>

ляться на відділення (взводи), а отанні – на ланки (у складі не менше чотирьох осіб). Важливу роль виконують ради дружин та ради загонів, які займаються виборами командування, укладенням планів, висуненням пропозицій до вищих органів управління тощо<sup>166</sup>.

Підготовка «Молодих орлів» поділена на етапні та спеціальні тести, зміст та складність яких змінюються залежно від віку. Найнижчий етап – VI-й, а найвищий – I-й. Теми етапних тестів передбачають перевірку навичок дітей та юнаків з пішого туризму, національної оборони, цивільної безпеки, фізичного виховання, знань з історії Естонії і громадянської освіти. Спеціальні тести дають можливість поглиблено розвиватися в певній галузі. Найпопулярнішими тестами є тести щодо туризму, надання першої медичної допомоги, стрільби<sup>167</sup>.

Схожі завдання, структура та система управління сформована і в організації «Дочки Батьківщини», яка, згідно зі статутом, ставить завдання виховувати патріотичний дух та готовність молоді захищати незалежність Естонії, поглиблювати любов до своєї Батьківщини, мови і культури. Значна увага приділяється моральному, громадянському та фізичному вихованню дівчат, котрі мають «цінувати роль сім'є та жінки в суспільстві». Присяга членкинь цієї організації містить таку обітницю: «Я хочу бути порядною та чесною, любити свій дім і Батьківщину, допомагати ближньому та залишатися вірною принципам і законам Дочок Батьківщини»<sup>168</sup>. До складу «Дочок Батьківщини» також входять дівчата віком від 7 до 18 років. Усі членкині теж поділяються на чотири групи, аналогічні до тих, що існують в «Молодих орлах». З 2018 р. організацію «Дочки Батьківщини» очолює Аве Проос<sup>169</sup>.

Обидві організації загалом використовують схожі форми роботи, передусім організують різноманітні молодіжні заходи, у тому числі навчальні та спортивні табори, семінари та поїздки. Організації охоплюють своєю діяльністю всі повіти Естонії й налічують близько п'яти тисяч членів і членкинь. Осередки органі-

---

<sup>166</sup> Struktuur. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/meist/struktuur/>

<sup>167</sup> Ajalugu. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/meist/ajalugu/>

<sup>168</sup> Noorteorganisatsiooni Kodutüred Põhikiri. 2013. URL: <https://kodututred.ee/dokumendid/pohikiri/>

<sup>169</sup> Juhtimine. 2025. URL: <https://kodututred.ee/meist/juhtimine/>

зацій діють на базі шкіл під керівництвом вихователів, які укладають зі школами спеціальні договори. Вишкільну роботу веде «Школа Ліги оборони», розміщена у стилізованій під замок садибі<sup>170</sup>.

Організації «Молоді орли» і «Дочки Батьківщини» керуються, зокрема, Програмою патріотичного виховання, яка була створена у співпраці з Міністерством оборони у 2017 р. Метою програми є пропагування патріотичних цінностей серед молоді шкільного віку та надання їй можливості брати участь у громадянсько-орієнтованій освіті за інтересами, яка включає теми середньої освіти та спеціального тесту «Дочки Батьківщини» та «Молоді орли». Основними напрямками діяльності «Дочок Батьківщини» та «Молодих орлів» є освіта з питань національної оборони, історія та культура Естонії, перша допомога, орієнтування та піші прогулянки, виживання в лісі, освіта в природі та інші необхідні для життя навички. Завдяки організації патріотичних таборів зростає зв'язок молодіжних організацій Ліги оборони, «Молодих орлів» та «Дочок Батьківщини» із суспільством. Програмою патріотичного виховання дає змогу залучати молодих людей з-поза меж організації до діяльності молодіжних організацій, сприяє відкриттю нових груп та заохоченню діяльності існуючих груп. Програма підтримує групові заходи за рахунок бюджетних коштів після подання заявок, щоб запропонувати їм більш різноманітний досвід, а також підтримати їхнє навчання. У лісових таборах основна увага приділяється патріотичному вихованню та спеціальним випробуванням. Традиційні зустрічі перетворилися на навчальні дні, в яких беруть участь зовнішні тренери та експерти з різних компаній. Простіші заходи – це короткі вправи з надання першої допомоги, які проводять лікарі та працівники швидкої допомоги, а безпека на воді більше не викладається лише на суші, а з кваліфікованими інструкторами в басейні або в природній водоймі. Досвідчені фахівці знайомлять молодь з естонськими лісами та болотами, куди звичайна людина може ніколи не потрапити. Завдяки Програмі патріотичного виховання естонська молодь

---

<sup>170</sup> Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? *Реконструкційний пакет реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/>

відвідує музеї, які підтримують вивчення історії та культури Естонії. Найпопулярнішими місцями для відвідування є: Естонський національний музей, Музей просто неба, Морський музей авіаційного порту, Музей поліції, Центр часу Віттенштайн, Військовий музей та Військовий парк Валга<sup>171</sup>.

Загалом можна виділити декілька найбільш популярних організаційних форм діяльності організацій «Молоді орли» та «Дочки Батьківщини».

По-перше, проведення щорічного військового табору «Молодих орлів», які відбуваються на базах військових частин Сил оборони Естонії. Учасники табору займаються тактичними вправами, опановують стрілецьку зброю, вивчають тактичну медицину, практикують командно-лідерську діяльність. Водночас естонська молодіжна організація тісно співпрацює зі своїми колегами з Литви, Латвії, Польщі, беручи участь в щорічних міжнародних таборах «Балтійська гвардія», започаткованих 2012 р. у Латвії. Відомо, що 28 липня – 2 серпня 2024 р. табір «Балтійська гвардія» проходив у Гар'юмааському повіті на півночі Естонії, об'єднавши близько 100 молодих людей з оборонних організацій із сусідніх країн. Головна мета заходу полягала в пропаганді патріотичних цінностей та обміні досвідом між молоддю різних країн. Табір включав вправи молоді з військової тактики, кібербезпеки, самооборони, рятування та безпеки на воді. У перший день табору молодь ознайомилася з давньою архітектурою Таллінна, будівлею парламенту, бастионними проходами під час екскурсії містом. Решту часу разом учасники провели в оздоровчому центрі Паунк'юла. Протягом наступних двох днів табору діти перебували в лісистому районі, де ночували в наметах. Крім того, вони відпрацьовували навички тактичної підготовки зі страйкбольною зброєю, проводили розвідку в нічному лісі<sup>172</sup>.

По-друге, проведення військово-польових змагань локального, національного та міжнародного рівня. Найбільш відомими є щорічні змагання «Міні-Ерна», започатковані в 1997 р. Вони є моло-

---

<sup>171</sup> Noorte isamaalise hariduse programm – mis see on? 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/tegevus/ihp/>

<sup>172</sup> Baltic Guard 2024 militaarlaager tõi neljast riigist kokku üle saja osaleja. 2024. URL: <https://nooredkotkad.ee/baltic-guard-2024-militaarlaager-toi-neljast-riigist-kokku-ule-saja-osaleja/>

діжним варіантом змагань «Ерна», які проводить Ліга оборони Естонії. Змагання випробує і загартовує фізичні та розумові здатності учасників, привчає їх діяти у команді, зокрема і в стресових ситуаціях. «Міні-Ерна» триває близько 35 годин, а довжина змагальної траси сягає кількох десятків кілометрів. Трасу заповнено контрольно-пропускними пунктами, де учасники можуть продемонструвати знання та навички з надання першої медичної допомоги, орієнтування на місцевості, проходження смуги перешкод, стрільби, виживання в природних умовах, а також інші завдання, що вимагають кмітливості та командної злагожденості. Переможець «Міні-Ерни» має можливість представляти Естонію на деяких змаганнях за кордоном<sup>173</sup>.

Для прикладу, у 2025 р. змагання «Міні-Ерна» розпочалися увечері 27 червня й відбувалися в лісових і болотистих районах повіту Рапла. При вкрай несприятливій дощовій погоді у змаганнях взяли участь 17 команд, з яких 12 дійшли до фінішу. Загалом, на учасників чекали такі випробування: 1) перетин водойми на човнах із завданням усунути несправність розподільчої коробки зв'язку на протилежному березі; 2) розпалювання вогню певними способами і підтримування його горіння щонайменше чотири хвилини; 3) випробування на пожежній станції, де командам слід було наповнювати відро, черпаючи воду з водойми за допомогою ручного насоса (двоє членів пожежної служби качали воду, третій направляв шланг); 4) подолання фізичних перешкоди на стежках разом із розв'язанням завдань, що вимагали знань різного характеру; 5) вправи з дроном, за яких кожному команду ділили на дві частини: одна вирішувала завдання зі складання електроніки дрона відповідно до схеми, а інша виконувала розвідувальне завдання за допомогою симулятора, складаючи розвідувальний звіт із зібраної інформації; 6) надання допомоги потерпілому в «автомобільній аварії»: учасникам змагання потрібно було проаналізувати ситуацію, надати першу медичну допомогу та швидко передати точну інформацію службам екстреної допомоги; 7) будівництво моста («міст Да Вінчі») заввишки понад 2 м, і один з учасників команди мав перетнути його; 8) підняти прапори країн-членів Європейського Союзу; 9) доставити ящик з припасами до певної точки за допомогою тролейбуса; 10) у фінальному забігу слід було подолати ба-

---

<sup>173</sup> Ajalugu. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/meist/ajalugu/>

лансувальну трасу на канатах, пролізти під сіткою, стрибати кризь шини та пробігти фінішну пряму. У цих змагання перше місце посіле «молоді орли» з Тарту, друге – з Ярви, третє – Рапли<sup>174</sup>.

По-третє, відповідно до Програми патріотичного виховання, було започатковано спільне таборування членів організацій «Молоді орли» та «Дочки Батьківщини». 9–13 липня 2018 р. вперше було організовано та проведено табір «Спектер» («Specter»). Кількість учасників табору сягнула 800 осіб, частина з яких представляли різні естонські та закордонні молодіжні організації. У 2020 р., з огляду на епідемію коронавірусу, табір було проведено в режимі онлайн<sup>175</sup>. Найбільший за кількістю учасників (1234 особи) табір «Спектер» відбувся 1–5 липня 2024 р. у відпочинковому центрі Йиулумяе. «Метою табору було надати 12–18-річним дітям змістовні знання та навички через захопливі і веселі випробування та заходи з національної оборони»<sup>176</sup>, – наголосила керівниця проекту Лія Касс. Щоденні заходи табору «Спектер» були розділені на два модулі: 1) модуль національної оборони; 2) модуль табору. Експерти з Ліги оборони та молодіжних організацій оцінювали діяльність учасників табору у сфері національної оборони. Крім того, резервісти та члени Ліги оборони організували і провели «пункти активності». В рамках модуля табору молодь могла долучитися до виготовлення сувенірів для себе і на благодійні цілі. Проводилися заняття з «фінансової грамотності», практик виживання у дикій природі та інші творчі заходи. Розважальна програма табору містила виступи відомих естонських музичних гуртів. Табір відвідали Президент Естонії Алар Каріс та міністр оборони Ханно Певкур<sup>177</sup>.

По-четверте, членів організації «Молоді орли» готують до можливої служби у Військово-морському флоті Естонії. Щороку хлопці, які цікавляться морською справою і належать до морського підрозділу організації (Merenoorkotkad), проходять певну практич-

---

<sup>174</sup> Mini-Erna 2025 – patrullvõistlus, kus vaprus ja visadus pandi tõeliselt proovile! 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/mini-erna-2025-patrullvoistlus-kus-vaprus-ja-visadus-pannakse-toeliselt-proovile/>

<sup>175</sup> Ajalugu. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/meist/ajalugu/>

<sup>176</sup> Suurlaager Spekter tõi kokku 1234 osalejat. 2024. URL: <https://nooredkotkad.ee/suurlaager-spekter-toi-kokku-1234-osalejat/>

<sup>177</sup> Suurlaager Spekter tõi kokku 1234 osalejat. 2024. URL: <https://nooredkotkad.ee/suurlaager-spekter-toi-kokku-1234-osalejat/>

ну підготовку на навчальному кораблі, набуваючи певні знання і вміння. Вважається, що такі «морські орлята» повинні бути готовими виконувати обов'язки матросів та молодших офіцерів. З 2020 р. у розпорядженні організації «Молоді орли» знаходиться навчальний катер «Кулкурі 34», який було придбано в Інспекції з охорони навколишнього середовища. Регулярні заняття відбуваються також в Талліні та на острові Сааремаа. Навчальні заняття для юнаків проводять фахівці з Військово-морської академії Естонії<sup>178</sup>.

По-п'яте, Програми патріотичного виховання молоді націлена й на підготовку та підтримку молодіжних лідерів, які є ключовими фігурами в роботі молодіжних організацій. Завдяки зазначені програмі, молодіжні лідери, котрі завжди є волонтерами, мають можливість навчатися як в рамках організації, так і поза нею. Організація навчання важлива для створення відчуття єдності та гармонізації знань<sup>179</sup>. Молодіжні лідери мають змогу отримувати стипендію від Ліги оборони після подання відповідної заявки.

По-шосте, організації «Молоді орли» та «Дочки Батьківщини» організовують різноманітні заходи культурно-пізнавального змісту, котрі часто також йменуються «таборами». Так, у середині серпня 2025 р. студенти Вільяндівської академії культури Тартуського університету організували чотириденний міський табір для «молодих орлів», які приїхали з усіх куточків Естонії. Програма табору включала відвідування аеропорту, Музею фортифікації Кіек-ін-де-Кьок, будинку Стенбока, Генерального штабу Ліги оборони, ариени А. Ле Соґ, фабрики відкриттів PROTO, Талліннської телевежі та парку Кадріорг. Крім того, учасники табору ознайомилися з історичною частиною естонської столиці – Старим містом Таллінна<sup>180</sup>.

У жовтні 2025 р. під час осінніх канікул в Ревальській морській школі для членів естонських молодіжних організацій було проведено курс «Самопорятунок у разі надзвичайної ситуації на морі». Навчання проводилося в басейні зі спеціальним оснащенням, яке

---

<sup>178</sup> Ajalugu. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/meist/ajalugu/>

<sup>179</sup> Isamaalise hariduse program. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/tegevus/ihp/>

<sup>180</sup> Noorte Kotkaste linnalaager 2025 toob noored pealinna avastama. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/noorte-kotkaste-linnalaager-2025-toob-noored-pealinna-avastama/>

давала змогу імітувати шторм, темряву, шум моря. Мета навчання – сформувати у молоді певні знання та навички щодо правильних дій у разі надзвичайної ситуації на воді: корабельній аварії, штормі, несподіваному падінні у воду. Інструктори показали учасникам курсу як стрибати у воду в рятувальному жилеті, як збиратися групою, щоб зігрітися, як подавати сигнали. Все відбувалося в безпечному середовищі, але ситуації максимально реалістичні: темрява, сильний вітер, гуркіт та шум хвиль створювали відчуття перебування в морі посеред шторму. Крім цього, активна молодь мала змогу пройти цікаві спеціальні тести, зокрема спеціальне випробування рятувальників<sup>181</sup>.

Інші учасники молодіжних організацій (81 учень 9–12 класів) у той час проходили навчання в «Осінній школі Лісового братства», яку було організовано в Раплаському повіті серед лісів Віна-Вігала. Навчання тривало чотири дні, які були заповнені лекціями, вправами, експериментами, командними іграми. На відкритті «Осінньої школи» історики з Естонського інституту пам'яті Пеетер Каасік, Елмар Гамс та Мартін Анделлер запросили молодь в уявну подорож у часі. Вони розповіли історії про людей, які обрали шлях «лісового братерства» – юнаків та дівчат, які не здалися іноземній владі, а боролися проти російсько-радянських окупантів. Надалі заняття проводилися в лісі. Інструктори з Ліги оборони Мехіс Борн та Ханнес Аус показали юнакам і юнкам, як побудувати укриття, розпалити багаття, непомітно пересуватися в багnistому холодному лісі та працювати в команді. Представниці Жіночої самооборони Мар'є Вербо та Лііна Ріісмаа провели практичний семінар з цивільного захисту. Одним із найочікуваніших моментів табору була поїздка до бункеру «Дно пекла», історичного сховища «лісових братів», розташованого глибоко в серці лісів Вігала. Програма заходу не обмежувалася пішими прогулянками. Молодь створила короткометражні фільми на тему «лісового братерства», які поєднують історію та бачення сучасної молоді про мужність, свободу та командну роботу. Знання та кмітливність також довелося перевірити під час спортивного орієнтування –

---

<sup>181</sup> Tormisimulaator pani julguse proovile! 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/tormisimulaator-pani-julguse-proovile/>

кожна контрольна точка представляла нове завдання, яке вимагало як фізичних, так і розумових зусиль<sup>182</sup>.

14–15 листопада 2025 р. у Вірумаа відбулися перші в історії патрульні змагання «Подорож Руубена», організовані Віруським відділенням «Молодих орлів», присвячені пам'яті колишнього «молодого орла», учасника естонського визвольного руху Руубена Ламбура. Мета заходу полягала у збереженні спадщини естонських борців за свободу та репресованих, а також у тому, щоб надати молоді можливість відчувати життя «лісового братства». Формат змагань передбачав подолання командами 65 кілометрів шляху впродовж 24 годин, що випробувало учасників як фізично, так і психологічно. Правила допускали використання мінімального спорядження, але передбачали повну заборону використання сучасних технологій, щоб створити максимально реалістичне відображення повсякденного життя «лісових братів». Кожен пункт змагань був пов'язаний з історією Естонії та переплітався із життям Руубена Ламбура<sup>183</sup>.

Загалом річні плани «Молоди орлів» та «Дочок Батьківщини» містять різнопланові заходи. Так, план діяльності «Молодих орлів» на 2025 р. передбачав проведення: конференції з питань оборони (спільної з «Дочками Батьківщини»); патрульних змагань «Біла блискавка» у Валгаському повіті; двох конкурсів молодіжних лідерів; Дня Перемоги і відзначення 95-ї річниці організації; змагань «Міні-Ерна»; військового табору в Валгаському повіті; міського табору в Талліні; літньої школи для молоді в Алутагусе; табору виживання в Тартуському повіті; походу для дітей молодшого шкільного віку в Тартуському повіті тощо<sup>184</sup>. Схожі плани реалізовує й організація «Дочки Батьківщини».

Наукові дослідження загалом підтверджують ефективність естонських молодіжних організацій «Молоді орли» та «Дочки Батьківщини» у справі підготовки до національної оборони. Так, згід-

---

<sup>182</sup> Metsavendluse sügiskooli tõi Vana-Vigala metsadesse rekordarvu noori. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/metsavendluse-sugiskool-toi-vana-vigala-metsadesse-rekordarvu-noori/>

<sup>183</sup> Ruubeni retk tõi noored kokku tähenduslikule teekonnale läbi ajaloo. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/ruubeni-retk-toi-noored-kokku-tahenduslikule-teekonnale-labi-ajaloo/>

<sup>184</sup> Tegevusplaani 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/tegevus/tegevusplaani-2025/>

но з результатами опитування, проведеного у 2021 р. серед членкинь «Дочки Батьківщини», 87% з них свідчили, що прагнуть продовжувати працювати в сфері національної оборони в майбутньому. Найпопулярнішою організацією, до якої вони хочуть належати, є «Дочки Батьківщини», після якої розглядають можливість проходження військової служби, бути членкинею Ліги оборони. За словами респондентом- колишніх членкинь організації, «Дочки Батьківщини» формує навички співпраці, відповідальності та самостійності на все життя. Саме тому, вони є корисними та ефективними діями в інших організаціях та структурах національної оборони<sup>185</sup>.

Отже, система початкової військової підготовки в Естонській Республіці є поєднанням державних та громадських ініціатив й відбувається, переважно, в позашкільному форматі. Залучення дітей та молоді до організованих практик початкової військової підготовки в Естонії має історичну традицію й спирається на досвід діяльності молодіжних скаутських організацій «Молоді орли» і «Дочки Батьківщини», які були засновані у міжвоєнні роки. Зазначені організації були відновлені у 1989 р. Після 1990 р. організації набули масового характеру, їхні осередки з'являлися в естонських школах, відтак було вибудовано організаційно-територіальну структуру, яка охоплювала усі повіти країни. У 2013 р. було затверджено статuti зазначених молодіжних організацій, які ставили завдання виховувати дітей, юнаків і дівчат у патріотичному дусі. Підготовка членів цих організацій поділена на етапи й передбачає складання етапних і спеціальних тестів. Організації «Молоді орли» і «Дочки Батьківщини» керуються, зокрема, Програмою патріотичного виховання, яка була створена у співпраці з Міністерством оборони у 2017 р. Основними напрямками діяльності «Дочок Батьківщини» та «Молодих орлів» є освіта з питань національної оборони, формування навичок надання першої медичної допомоги, виживання у дикій природі, орієнтування на місцевості, знання історії та культури Естонії. Регулярними заходами є військові табори, щорічні змагання «Міні-Ерна»,

---

<sup>185</sup> Meus K. Kodutütarde panustamine riigikaitsele Tartu ringkonna praeguste ja endiste Kodutütarde näitel. Noortemagistritöö. Tartu, 2021. S. 33. URL: <https://kodututred.ee/wp-content/uploads/2021/09/Noortemagistritoo-Kaisa-Meus.pdf>

спільний для юнаків і дівчат табір «Спектер», навчання морській справі, курси і семінари для підготовки молодіжних лідерів тощо.

## **ВИСНОВКИ**

Отже, у країнах Балтії – Литовській, Латвійській та Естонській Республіках – упродовж кінця ХХ – початку ХХІ ст. сформувалася ефективна система початкової загальновійськової підготовки молоді, що поєднує державні та громадські ініціативи й спирається на міжвоєнні історичні традиції. Її ключовою особливістю є домінування позашкільних форм підготовки, реалізованих через добровільні молодіжні організації оборонного спрямування, які поступово інтегруються в національні освітні системи. У Литві провідну роль відіграє Литовський стрілецький союз, який забезпечує багаторівневу підготовку молоді через поєднання військово-прикладних, освітніх і виховних компонентів. Значне місце у підготовці займають табори, польові навчання, змагання, а також міжнародне співробітництво, що сприяє набуттю практичних навичок і формуванню громадянської позиції. У Латвії система підготовки еволюціонувала від діяльності молодіжного руху «Jaunsardze» до інтеграції військово-патріотичної освіти в шкільну систему. Запровадження курсу «Valsts aizsardzības mācība», який з 2024 р. став обов'язковим, засвідчило перехід до загальнонаціональної моделі підготовки молоді до оборони держави. В Естонії початкова військова підготовка базується на діяльності молодіжних організацій «Молоді орли» і «Дочки Батьківщини», що функціонують у тісній взаємодії з державними структурами. Їхня діяльність охоплює системну підготовку молоді через табори, змагання, курси лідерства та навчання з основ національної оборони, першої допомоги й виживання.

Спільними рисами для всіх країн Балтії є: поєднання військової підготовки з національно-патріотичним вихованням, активне використання таборів і практичних форм навчання, поетапна система підготовки, а також тісна взаємодія держави і громадянського суспільства. Водночас відмінності полягають у ступені інституціоналізації цієї підготовки: якщо в Литві та Естонії домінує позашкільна модель, то в Латвії вона значною мірою інтегрована у формальну систему освіти. Загалом балтійський досвід демонструє ефективність комплексного підходу до підготовки молоді до наці-

ональної оборони, що поєднує історичні традиції, сучасні освітні практики та безпекові потреби держави.

## АНОТАЦІЯ

У розділі здійснено комплексний аналіз становлення та розвитку системи початкової загальновійськової підготовки молоді в країнах Балтії – Литовській, Латвійській та Естонській Республіках – упродовж кінця ХХ – початку ХХІ ст. Розкрито інституційні засади, зміст і форми підготовки, що поєднують державну політику у сфері національної безпеки з діяльністю громадських молодіжних організацій оборонного спрямування. Встановлено, що балтійська модель ґрунтується на відновленні міжвоєнних традицій військово-патріотичного виховання та їх адаптації до сучасних безпекових викликів, передусім через позашкільні форми підготовки, які поступово інтегруються в національні освітні системи.

З'ясовано особливості функціонування національних моделей підготовки молоді до національної оборони. У Литовській Республіці провідну роль відіграє Литовський стрілецький союз, який забезпечує багаторівневу підготовку через поєднання військово-прикладних, освітніх і виховних компонентів, із широким використанням таборів, польових навчань, змагань і міжнародного співробітництва. У Латвійській Республіці система підготовки еволюціонувала від діяльності молодіжного руху «Jaunsardze» до інтеграції військово-патріотичної освіти в шкільну систему, що знайшло відображення у запровадженні обов'язкового курсу «Valsts aizsardzības mācība». В Естонській Республіці початкова військова підготовка базується на діяльності молодіжних організацій «Молоді орли» і «Дочки Батьківщини», які функціонують у тісній взаємодії з державними структурами та забезпечують системну підготовку молоді через практико-орієнтовані форми навчання.

Узагальнено спільні риси балтійських моделей, серед яких — поєднання військової підготовки з національно-патріотичним вихованням, поетапність і безперервність навчання, практична спрямованість (табори, навчання, змагання), а також тісна взаємодія державних інституцій і громадянського суспільства. Водночас виявлено відмінності, пов'язані зі ступенем інституціоналізації підготовки: якщо в Литві та Естонії домінує позашкільна модель,

то в Латвії вона значною мірою інтегрована у формальну систему освіти. Обґрунтовано, що досвід країн Балтії становить ефективну модель комплексної підготовки молоді до національної оборони та має важливе практичне значення для вдосконалення відповідної системи в Україні.

### **ABSTRACT**

The chapter provides a comprehensive analysis of the formation and development of the system of initial general military training of youth in the Baltic states – the Republic of Lithuania, the Republic of Latvia, and the Republic of Estonia – from the late twentieth to the early twenty-first century. It examines the institutional foundations, content, and forms of training that combine state policy in the field of national security with the activities of civic youth organizations of a defense-oriented character. It is established that the Baltic model is based on the revival of interwar traditions of military-patriotic education and their adaptation to contemporary security challenges, primarily through extracurricular forms of training that are gradually being integrated into national education systems.

The specific features of national models of youth preparation for national defense are identified. In the Republic of Lithuania, a leading role is played by the Lithuanian Riflemen's Union, which provides a multi-level system of training through a combination of military-applied, educational, and civic components, with extensive use of camps, field training, competitions, and international cooperation. In the Republic of Latvia, the system has evolved from the activities of the youth movement "Jaunsardze" to the integration of military-patriotic education into the school system, as reflected in the introduction of the compulsory subject "Valsts aizsardzības mācība." In the Republic of Estonia, initial military training is based on the activities of youth organizations "Noored Kotkad" (Young Eagles) and "Kodutütred" (Home Daughters), which operate in close cooperation with state institutions and ensure systematic youth training through practice-oriented forms of education.

The common features of the Baltic models are summarized, including the combination of military training with national-patriotic education, the staged and continuous nature of training, its practical orientation (camps, training exercises, competitions), and the close interaction between state institutions and civil society. At the same

time, differences are identified in the degree of institutionalization of training: while in Lithuania and Estonia extracurricular models prevail, in Latvia training has been largely integrated into the formal education system. It is substantiated that the experience of the Baltic states represents an effective model of comprehensive youth preparation for national defense and has significant practical value for improving the corresponding system in Ukraine.

## JITEPATYPA

1. Ābols O., Vronska N. *Jauniešu personības veidošanas veicināšana mācību priekšmetos Jaunsardze un valsts aizsardzības mācībā. Studentu un maģistrantu zinātniskās konferences raksti (Jelgava, 2023. gada 21. aprīlis)*. Jelgava: Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte, 2023. P. 6–11.

2. Ajalugu. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/meist/ajalugu/>

3. Antroji Jaunųjų šaulių asamblėja Kaune. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2017. № 2 (1311). P. 20–21. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/Trimitas\\_2017\\_Nr2.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/Trimitas_2017_Nr2.pdf)

4. Apdovanoti jaunieji šauliai. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2022. № 3 (1360). P. 3. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/07/Trimitas\\_Nr3\\_2022.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/07/Trimitas_Nr3_2022.pdf)

5. Atrinkti į Jungtinę Karalystę vyksiantys jaunieji šauliai. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2022. № 4 (1361). P. 12–13. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/07/Trimitas\\_Nr4\\_2022.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/07/Trimitas_Nr4_2022.pdf)

6. Balcevičiūtė B. Varėnos „Ažuolo“ gimnazijos jaunieji šauliai savaitgalį leido taktinėse pratybose. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2024. № 4 (1384). P. 12–13. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/12/Trimitas4\\_compressed-2.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/12/Trimitas4_compressed-2.pdf)

7. Baltic Guard 2024 militaarlaager tõi neljast riigist kokku üle saja osaleja. 2024. URL: <https://nooredkotkad.ee/baltic-guard-2024-militaarlaager-toi-neljast-riigist-kokku-ule-saja-osaleja/>

8. Bērziņa I. Patriotisms Latvijas jauniešu vidū un sabiedrībā. Rīga: Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības, 2018. 27 l. URL: [https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/PETIJUMS\\_PATRIOTISMS.pdf](https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/PETIJUMS_PATRIOTISMS.pdf)

9. Britu armijas kadetu stovykloje. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023. № 8 (1376). P. 4–7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas\\_rugpjutis\\_2023\\_compressed.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas_rugpjutis_2023_compressed.pdf)
10. Čiganovs, J. Jaunsardze. *Nacionālā enciklopēdija*. 2019. <https://enciklopedija.lv/skirklis/31494-jaunsardze>
11. Čiganovs, J. Latvijas Republikas Zemessardze. *Nacionālā enciklopēdija*. 2025. <https://enciklopedija.lv/skirklis/33430>
12. Ekskursijos ir žygiai – jaunujų šaulių ritmu. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021. № 4 (1348). P. 19. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas\\_Nr4\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas_Nr4_2021.pdf)
13. Ieškome jaunujų šaulių būrelių vadovų! 2025. URL: <https://www.sauliusajunga.lt/tapk-burelio-vadovu/>
14. *Isamaalise hariduse programm*. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/tegevus/ihp/>
15. Istorijos pamoka – ne iš vadovėlio. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2012. № 3 (1281). P. 7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/trimitas\\_birzelis-\\_2-2012.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/trimitas_birzelis-_2-2012.pdf)
16. Jaunieji šauliai. 2025. URL: <https://www.sauliusajunga.lt/jaunieji-sauliai/>
17. Jaunsardze atžīmēs 15.gadadienu. *Aizsardzības ministrija*. 10.10.2007. URL: <https://www.mod.gov.lv/lv/zinas/jaunsardze-atzimes-15gadadienu>
18. Jaunsardzes Centrs. Publiskais Pārskats 2019. URL: [https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07\\_c.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07_c.pdf)
19. Jaunsardzes Centrs. Publiskais Pārskats 2020. URL: [https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07\\_c.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JC%20Publisk%20parsk.-2019%20%28A.M%29%20ped-%2031.07_c.pdf)
20. Jaunsardzes un Informācijas Centra 2017. gada publiskais pārskats. URL: <https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/JIC%20publiskais%20parskats%202017.pdf>
21. Jaunujų šaulių būrelyje – gyvybiškai svarbios žinios, varžybose – puikūs pasiekimai. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*.

2022. № 5 (1362). P. 3. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/07/Trimitas\\_Nr5\\_2022.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/07/Trimitas_Nr5_2022.pdf)
22. Jaunųjų šaulių vasara. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023. № 7 (1375). P. 4–7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas\\_liepa\\_2023\\_compressed.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas_liepa_2023_compressed.pdf)
23. Juhtimine. 2025a. URL: <https://nooredkotkad.ee/meist/juhtimine/>
24. Juhtimine. 2025b. URL: <https://kodututred.ee/meist/juhtimine/>
25. Jūrjo M. Kaitseliidu ajalugu 1924–1940. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2023. 640 lk.
26. Kaasik P. Kaitseliit ja selle likvideerimine. *Sõja ja rahu vahel II: Esimene punane aasta*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2010. Lk. 321–352.
27. Kaitseliidu seadus. 2013. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/130042024003#para5lg2>
28. Kaniukaitė V. Su vilkiška dvasia. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2024. № 6 (1386). P. 14–15. URL: <https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/12/202406trimitas.pdf>
29. Karnilaitė G. Šaudymo varžybos “Geras šaulys 2020”. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2020. № 10 (1344). P. 6–7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/11/Trimitas\\_spalis\\_2020.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/11/Trimitas_spalis_2020.pdf)
30. Katane, I., & Kreija-Gaikšte, S. (2022). Ekoloģiskā pieeja jauniešu izglītībā valsts aizsardzības jomā. *Education Reform: Education Content Research and Implementation Problems, 1*, 18–37. DOI: <https://doi.org/10.17770/er2022.1.6801>
31. Kikas K. Defense to be taught in 40 Estonian schools for first time this fall. 2023. URL: <https://news.err.ee/1608994406/defense-to-be-taught-in-40-estonian-schools-for-first-time-this-fall>
32. Kilpys V. XXV jaunųjų šaulių žaidynės: pergale aplanko tuos, kurie yra vieningi. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023a. № 6 (1374). P. 8–11. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/08/Trimitas\\_birzelis\\_2023.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/08/Trimitas_birzelis_2023.pdf)
33. Kilpys V. Jaunųjų šaulių žaidynėse derėjo disciplina ir šėlionės. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2022. № 6 (1363). P. 4–7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/07/Trimitas\\_Nr6\\_2022.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/07/Trimitas_Nr6_2022.pdf)

34. Kilpys V. Stovykla „Žalgiris“: tarptautinis, sukarintas ir be galo įdomus. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023b. № 8 (1376). P. 8–10. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas\\_rugpjutis\\_2023\\_compressed.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas_rugpjutis_2023_compressed.pdf)
35. Kilpys V. “Žalgiris 2017”. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2017. № 4 (1313). P. 14–15. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/Trimitas\\_2017\\_Nr4.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/Trimitas_2017_Nr4.pdf)
36. Kinderytė K. Jaunųjų šaulių asamblėja – galimybė tobulėti. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2022. № 11 (1368). P. 16–17. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/01/Trimitas\\_Nr11\\_2022.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/01/Trimitas_Nr11_2022.pdf)
37. Kličius G. Iššūkių nebijome. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2020. № 1 (1335). P. 23. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/05/Trimitas\\_sausis.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/05/Trimitas_sausis.pdf)
38. Kreija-Gaikste, S., & Katane, I. (2020). *Theoretical and legal basis of young people's military career in the field of national defence. Research for Rural Development*, 35, 288–295.
39. Lään T. (Comp.). *Kolmas Algas Kaitseliit 1990–1993*. Tallinn: Hepter Grupp OÜ, 2010. 104 lk.
40. Lazdiņa A. Latvian schools' defence education programme assessed after first full year. *Latvian Public Media*. 2025. URL: <https://eng.lsm.lv/article/society/education/10.06.2025-latvian-schools-defence-education-programme-assessed-after-first-full-year.a602613/?utm>
41. Lietuvos šaulių sąjungos paramos Ukrainai. (2025). URL: <https://www.sauliusajunga.lt/lietuvos-sauliu-sajungos-paramos-ukrainai-grupe/>
42. Lietuvos Šaulių Sąjungos Statutas (Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2024 m. balandžio 24 d. nutarimu Nr. 284). URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e8adf30002cd11efbcbfb318996800a8>
43. Metsavendluse sügiskool tõi Vana-Vigala metsadesse rekordarvu noori. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/metsavendluse-sugiskool-toi-vana-vigala-metsadesse-rekordarvu-noori/>
44. Meus K. Kodutütarde panustamine riigikaitsesse Tartu ringkonna praeguste ja endiste Kodutütarde näitel. Noortemagistritöö. Tartu, 2021. 87 lk. URL: <https://kodututred.ee/wp-content/uploads/2021/09/Noortemagistritoo-Kaisa-Meus.pdf>

45. Mini-Erna 2025 – patrullvõistlus, kus vaprus ja visadus pandi tõeliselt proovile! 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/mini-erna-2025-patrullvoistlus-kus-vaprus-ja-visadus-pannakse-toeliselt-proovile/>

46. Nalivaikaitė G. Topografija: mieste, miške ir gyvenime. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021. № 5 (1349). P. 16–17. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas\\_Nr5\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas_Nr5_2021.pdf)

47. National Defence Education. *Ministry of Defence of the Republic of Latvia*. 2024. URL: <https://www.mod.gov.lv/en/nozares-politika/comprehensive-state-defence/public-awareness/national-defence-education?utm>

48. National defense to be compulsory subject in Latvian schools. *Latvian Public Media*. 2024. URL: <https://eng.lsm.lv/article/society/education/17.04.2024-national-defense-to-be-compulsory-subject-in-latvian-schools.a550733/?utm>

49. *Noorte isamaalise hariduse programm – mis see on?* 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/tegevus/ihp/>

50. Noorte Kotkaste linnalaager 2025 toob noored pealinna avastama. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/noorte-kotkaste-linnalaager-2025-toob-noored-pealinna-avastama/>

51. Noorteorganisatsiooni Kodutütred Põhikiri. 2013. URL: <https://kodutured.ee/dokumendid/pohikiri/>

52. Noorteorganisatsiooni Noored Kotkad Põhikiri. 2013. URL: <https://nooredkotkad.ee/dokumendid/pohikiri/>

53. Pajur A. Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 1999. 340 lk.

54. Pedagogų vasaros kursai «Piliėtis ir šalies gynyba» įkvėpė mokytojus skleisti piliėtiskumo idėjas. 2024. URL: [https://kam.lt/mppd\\_naujienos/pedagogu-vasaros-kursai-piliėtis-ir-salies-gynyba-ikvepe-mokytojus-skleisti-piliėtiskumo-idejas/](https://kam.lt/mppd_naujienos/pedagogu-vasaros-kursai-piliėtis-ir-salies-gynyba-ikvepe-mokytojus-skleisti-piliėtiskumo-idejas/)

55. Petryla M. Jaunųjų šaulių stovyklose – lyderystės ugdymas. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021a. № 7 (1351). P. 5–7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/09/Trimitas\\_Nr7\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/09/Trimitas_Nr7_2021.pdf)

56. Petryla M. Vasarą – daugiau nei pusšimtis stovyklų. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021b. № 8 (1352). P. 6–7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/12/Trimitas\\_Nr8\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/12/Trimitas_Nr8_2021.pdf)

57. Pilietiškumo ir gynybos įgūdžių mokymai plečia. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2022. № 10 (1367). P. 2–3. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/11/Trimitas\\_Nr10\\_2022.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/11/Trimitas_Nr10_2022.pdf)

58. Prisdėkime prie paramos Ukrainos vaikams! *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2020. № 2 (1336). P. 6–7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/05/Trimitas\\_sausis.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/05/Trimitas_sausis.pdf)

59. Pukertaitė D. Jaunieji šauliai Jungtinėje Karalystėje. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2022a. № 7 (1364). P. 12–13. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/11/Trimitas\\_Nr7\\_2022-1.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/11/Trimitas_Nr7_2022-1.pdf)

60. Pukertaitė D. Stovykla, kurioje gaudė varikliai. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2022b. № 8 (1365). P. 7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/11/Trimitas\\_Nr8\\_2022-1.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/11/Trimitas_Nr8_2022-1.pdf)

61. Pukertaitė D. Tarptautinė sukarinta stovykla „Žalgiris 2022“: daug veiksmo, juoko ir bendrystės. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2022c. № 8 (1365). P. 8–11. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/11/Trimitas\\_Nr8\\_2022-1.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/11/Trimitas_Nr8_2022-1.pdf)

62. Pukertaitė D. „Šaltos eketės džiaugsmas“ – iššūkis drąsiausiems. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2024. № 1 (1381). P. 12–17. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/03/1\\_Trimitas\\_2024.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/03/1_Trimitas_2024.pdf)

63. Pukertaitė D. Jaunųjų šaulių taryba – jaunimo balsas. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021. № 3 (1347). P. 6–7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas\\_Nr3\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas_Nr3_2021.pdf)

64. Pukertaitė D. Pavasario atostogos – jaunųjų šaulių stovyklose. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023. № 4 (1372). P. 6–7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/05/Trimitas\\_balandis\\_2023.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/05/Trimitas_balandis_2023.pdf)

65. Ramanauskaitė E. Edukaciniai vaizdo įrašai „Stiprink valią ir kūną!“ jauniems šauliams. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021. № 3 (1347). P. 8–9. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas\\_Nr3\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/07/Trimitas_Nr3_2021.pdf)

66. Rekrutėšanas un jaunsardzes centra nolikums. Ministru kabineta noteikumi Nr.1419. 2009.gada 15.decembrī. *Latvijas*

vēstnesis. 2009. URL: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/202378-rekrutesanas-un-jaunsardzes-centra-nolikums>

67. Ruubeni retk tõi noored kokku tähenduslikule teekonnale läbi ajaloo. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/ruubeni-retk-toi-noored-kokku-tahenduslikule-teekonnale-labi-ajaloo/>

68. Šauliai kviečia Lietuvą sportuoti. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2020. № 10 (1344). P. 5. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/11/Trimitas\\_spalis\\_2020.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/11/Trimitas_spalis_2020.pdf)

69. Šauliškos stovyklos jaunimui nuo Lietuvos iki JAV. 2024. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/sauliskos-stovyklos-jaunimui-nuo-lietuvos-iki-jav/?utm\\_source=chatgpt.com](https://www.sauliusajunga.lt/sauliskos-stovyklos-jaunimui-nuo-lietuvos-iki-jav/?utm_source=chatgpt.com)

70. Šemetaitė A. Riedėti per Lietuvą smagu. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2014. № 4. P. 12. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/trimitas\\_rugsejis\\_2014.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2018/04/trimitas_rugsejis_2014.pdf)

71. Šitkauskaitė G. “K11: padėkos ir dėmesys jauniems šauliams”. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023. № 3 (1371). P. 6–7. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/05/Trimitas\\_kovas\\_2023.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/05/Trimitas_kovas_2023.pdf)

72. Šitkauskaitė G. Rikiuotės konkursas – darbas, disciplina ir kūrybiškumas. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2024. № 2 (1382). P. 12–13.

73. Slim S. Estonia to Introduce Drone Education in Public Schools. *The Baltic Sentinel*. 2025. URL: [https://balticsentinel.eu/8255420/estonia-to-introduce-drone-education-in-public-schools?utm\\_source=chatgpt.com](https://balticsentinel.eu/8255420/estonia-to-introduce-drone-education-in-public-schools?utm_source=chatgpt.com)

74. Struktuur. 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/meist/struktuur/>

75. Suurlaager Spekter tõi kokku 1234 osalejat. 2024. URL: <https://nooredkotkad.ee/suurlaager-spekter-toi-kokku-1234-osalejat/>

76. Tegevusplaan 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/tegevus/tegevusplaan-2025/>

77. Tematu plāns VAM 1.MG. *Jaunsardzes Centrs*. 2025. URL: [https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20plaans\\_VAM\\_1.MG\\_092025\\_0.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20plaans_VAM_1.MG_092025_0.pdf)

78. Tematu plāns VAM 2.MG. *Jaunsardzes Centrs*. 2025. URL: [https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20pl%C4%81ns\\_VAM\\_2.%20MG\\_092025.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Tematu%20pl%C4%81ns_VAM_2.%20MG_092025.pdf)

79. Tormisimulaator pani julguse proovile! 2025. URL: <https://nooredkotkad.ee/tormisimulaator-pani-julguse-proovile/>

80. Urych, I. & Matyasik, G. (2022). Preparing youth for defence: Socialisation, education, and training of young people in Europe for national security. *Security and Defence Quarterly*, 38(2), 1–15. DOI: <https://doi.org/10.35467/sdq/149891>

81. Valentukevičius L. Jaunujų šaulių asamblėja. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2021. № 9 (1353). P. 4-5. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/12/Trimitas\\_Nr9\\_2021.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2021/12/Trimitas_Nr9_2021.pdf)

82. Valsts aizsardzības mācība. Pamatkursa programmas paraugs vispārējai vidējai izglītībai. Rīga, 2024. 31 l. URL: [https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Valsts%20aizsardzibas%20maciba\\_programma%202024\\_1.pdf](https://www.jc.gov.lv/sites/jic/files/document/Valsts%20aizsardzibas%20maciba_programma%202024_1.pdf)

83. Valsts aizsardzības mācības un Jaunsardzes likums. *Latvijas Republikas Tiesību Akti*/ 2020. URL: <https://likumi.lv/ta/id/319794-valsts-aizsardzibas-macibas-un-jaunsardzes-likums>

84. Vežbickaitė E. Geras žodis ir dėmesys – geriausias vaistas nuo visų ligų. *Trimitas. Lietuvos šaulių žurnalas*. 2023. № 10 (1378). P. 22–23. URL: [https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas\\_spalis\\_2023.pdf](https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2023/12/Trimitas_spalis_2023.pdf)

85. Александров М. Є. Адміністративно-правове регулювання процесів національно-патріотичного виховання: досвід Латвії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, Серія 18: Право*. 2023. Вип. 39. С. 4–9. <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/39/1.pdf>

86. Бех І. Д., Кانیшевська Л. В., Малиношевський Р. В. Стратегія військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України: реалії та орієнтовні позиції. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Вип. 5(2). С. 1–7. DOI: 10.37472/v.naes.2023.5202

87. *Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями* / за ред. І. Д. Беґа, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 32 с.

88. Галів М. Початкова військова підготовка учнів у Нижньогайвській середній школі (1950–1980-ті рр.). *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів* / [Ред.: Я. Гґесяк,

І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2023. С. 15–18.

89. Галів М., Бурдяк Р. Початкова загальновійськова підготовка в Литовській Республіці (початок ХХІ ст.): роль Литовського Стрілецького Союзу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 88. Том 1. С. 25–38.

90. Галів М., Гранд М. «Русский мир» проти України: коротка деконструкція новітньої російської геополітичної доктрини. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2024. Спецвипуск. С. 172–177. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.16

91. Галів М., Ільницький В. Початкова військова підготовка у Китайській Республіці (Тайвань) на початку ХХІ ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 91. Том 1. С. 31–40. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-1-4>

92. Галів М., Свйонтик О. Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок*. 2023. № 3 (211). С. 25–31. DOI: 10.24919/2308-4634.2023.277194

93. Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86. Том 1. С. 29–40.

94. Дворянин П., Галів М., Волошин О. Початкова військова підготовка молоді в умовах російсько-української війни: за матеріалами українських ЗМІ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89. Том 1. С. 18–29. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-3>

95. Заплатинський В.М. Аналіз підготовки школярів та студентів з питань безпеки, здоров'я та цивільного захисту в Україні та зміни змісту в зв'язку із виникненням військових загроз. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Техніка»*. 2014. Вип. 2 (8). С. 32–42.

96. Магілін О.В. Передумови відкриття професійних закладів середньої освіти з посиленою військовою підготовкою в Латвії. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2022. № 52. С. 126–136.

97. Рябокінь Р.М., Рябокінь М.В. Форми та методи роботи військово-патріотичного виховання в НСОУ Пласт. *Духовність*

*особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. Вип. 6. С. 232–243.

98. Шаравара Т. Початкова військова підготовка та особливості національно-патріотичного виховання в країнах Балтії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89. Том 2. С. 45–52. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-7>

99. Юзич Ю. Військове виховання юнацтва у країнах НАТО. А що в Україні? *Реанімаційний пакет реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/viys-kove-vykhovannia-iunatstva-u-krainakh-nato-a-shcho-v-ukraini/>

### **Information about the author:**

**Haliv M. D.,**

PhD hab. (Education), Professor, Department of Ukraine's History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100; Senior Researcher, Department of Contemporary History, Ivan Kryp'яkevych Institute of Ukrainian Studies, NAS of Ukraine, 4 Kozelnytska St., Lviv, Ukraine, postal code 7900 (halivm@yahoo.com)

### **Інформація про автора:**

**Галів М. Д.**

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100; старший науковий співробітник відділу новітньої історії Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, вул. Козельницька, 4, м. Львів, Україна, індекс 7900 (halivm@yahoo.com)